

ROMA HŐSÖK

MÓDSZERTANI ALAPOK

Tartalom

Bevezetés	4
1. A szükségletek és a valóság	6
2. Empátia és a művészetben rejlő lehetőségek	29
3. Közösségépítés a storytelling technikájával	47
4. Miért fontos a (roma) dráma?	49
5. A hős	51
6. Művészettel és ifjúsági munkával kapcsolatos módszertanok	57
7. Roma színház	77
8. A Roma Hősök kísérleti workshopok módszertana és eredményei	97
9. A játék szerepe a módszerünkben	102

ROMA HŐSÖK

MÓDSZERTANI ALAPOK

Írta:

Illés Márton

Ursula Mainardi

Andrada Rosu

Sebastiano Spinella

Szegedi Tamás

Sonia Carmona Tapia

BEVEZETÉS

A romák alkotják Európa legnagyobb kisebbségi csoportját, Európa lakossága hozzájuk viszonyul a legnegatívabban az Eurobarometer felmérése alapján. A csoport tagjainak minden más kisebbségnél nagyobb mértékű társadalmi és gazdasági nehézséggel, illetve diszkriminációval kell szembenézniük. Mivel nagyon különbözőek a problémáik, integrációjuk is csak komplex módon kivitelezhető, figyelembe véve társadalmi, gazdasági, oktatási és egyéb szempontokat is. Mivel a többségi társadalomtól eltérően gyakran kerülnek olyan helyzetbe, ahol a társadalom 'értéktelen' tagjának, áldozatnak könyvelik el őket, vagy melynek hatására annak érzik magukat, önbecsülésük sérül, és nem hiszik el, hogy alakíthatják saját vagy közösségük életét. Ez a tendencia egyre erősödik, mivel nem áll előttük olyan inspiráló kulturális érték, emberi példa vagy pozitív történetek, amelyek más roma emberek sikerét mutatnák be. Ilyen történetek és kulturális értékek híján (mivel ezek nincsenek szem előtt), a többségi társadalom hozzáállása is negatív a roma csoportok irányába. Azok a gazdasági és társadalmi kezdeményezések, amelyek ezen a helyzeten szeretnének változtatni, igen gyakran megghiúsulnak, mivel nagyon nehéz úgy aktív állampolgári részvételre inspirálni egy csoportot, hogy az nincs tisztában saját kulturális örökségével. A teljes integráció csak akkor valósulhat meg, ha az egyben kulturális integrációt is jelent. A roma kulturális hagyomány gazdag zene, tánc és szépművészetek terén, azaz olyan műfajokban, amelyek középpontjában az érzelmek állnak, nem pedig az aktív drámai hős, aki értékalapú döntéseket hoz, felelősséget vállal, cselekszik, és változásokat indít el saját és közössége életében. Véleményünk szerint, az áldozat-narratíva nem képes megerősíteni vagy közelebb vinni a tagjait a többségi társadalomhoz, ellenben a drámai hősöket előtérbe helyező narratíva képes erre.

Mi – négy roma és interetnikus színházi szervezet – módszertant hozunk létre és workshopokat valósítunk meg, amelyek során alkalmunk nyílik fiatalokkal való együttműködésre, és arra, hogy megmutassuk nekik a roma színház értékeit, a körülöttük élő roma drámai hősokeket, saját hőseiket és hőstetteiket. Mindezt segíti felvértezni őket, fejleszteni a csoporton belüli viszonyokat és kapcsolatokat, kreatív és kooperációs készségeiket, önkifejezési módjukat és kritikai gondolkodásukat. Ebben az anyagban felvázoljuk a projektben résztvevő partnerországok történelmi, társadalmi kontextusait, valamint a munkánk során megcélzott konkrét célcsoportot.

Ezután rámutatunk, hogy miért bír akkora erővel, az általában a színház, azon belül pedig különösen a storytelling műfaj, és az általunk használt „játékosítás” elve, hogy fejleszteni tudja a csoporton belüli viszonyokat és meg tudja erősíteni a sérülékeny fiatalokat. Elsőként végignézzük a projektben résztvevők és hazájuk már létező művészeti és oktatási módszereit és példáit, amelyek fontos nézőpontokat vetnek fel. Bemutatjuk a 2017 óta Magyarországon zajló Roma hősokek kísérleti workshopok fő eszközeit és eredményeit. Ezt követően a különböző európai országok roma színházait és a workshop fókuszában álló monodramákat mutatjuk be. A lezáró rész előtt gyakorlati kérdéseket és dilemmákat veszünk sorra, hiszen ezek a további lépések szempontjából lényegesek lehetnek.

1. A SZÜKSÉGLETEK ÉS A VALÓSÁG

Olaszország:

ROMÁK OLASZORSZÁGBAN

A roma közösség 120-170 000 főből áll, ami a teljes népesség 0,25%-a. A roma lakosság alig fele (45%) olasz állampolgár, a legtöbb Boszniából, Koszovóból vagy Szerbiából, származnak, azaz nem EU-s tagállamokból, ami megnehezíti az állampolgárság megszerzését. Jugoszlávia felbomlása után ezek a közösségek az összes jogi akadály ellenére sikeresen telepedtek le Olaszországban, nem nomádként élnek. A törvény ma is gondoskodik a kiskorúakról amíg nagykorúak nem lesznek, de a szüleiket nem hajlandó elismerni, ha nem teljesítik az állampolgársághoz szükséges feltételeket, mint például a munkahely és rendszeres bevétel megléte. A kötelező beiskolázást bizalmatlansággal kezelik mind a fiatalok, mind a szülők, mert a kontrol egyik formájának tekintik. A nagykorúság elérésével az állampolgársági kérelmet gyakran elutasítják azok esetében is, akik már Olaszországban születtek, de mivel abban az országban sincsenek regisztrálva, ahonnan származnak, hontalansági igazolást kapnak. Mindez kitermelte a fiatalok egy láthatatlan generációját, akik a társadalom peremén élnek, és így könnyen a bűnözés áldozatává válnak. Jelentős számban érkeznek romák 2003 óta Romániából is. Mivel EU-s országról beszélünk, szabadon beléphetnek az országba, de ritkán sikerül az állampolgársághoz szükséges feltételeket teljesíteniük. Ezek a közösségek leginkább szemét gyűjtéséből és újrahasznosításból élnek, amit nagyobb létszámú csoportokban szerveznek meg, de gyakran ingáznak otthonukból, így gyerekeiket csak időnként küldik el az olasz iskolákba.

A RÓMAI GETTÓK

Rómában 7000 főből álló roma közösség él, közülük majdnem 4000 ember az állam által fenntartott táborokban lakik, elszigetelten a lakosság többi részétől. Nyolc állami tábor található Rómában a '90-es évek elejétől kezdődően, ehhez hasonló gettókat más városokban is találunk (<https://www.21luglio.org/2018/wp-content/uploads/2019/04/rapporto-annuale-2018.pdf>). A táborok célja állítólag a kultúra megőrzése, azonban a valóság távol áll a deklarált politikai szándéktól. A táborok általában nehezen elérhető helyeken találhatók, autópályák vagy mezőgazdasági területek szomszédságában, ami megnehezíti az ott lakóknak, hogy elérhető legyen számukra az oktatás (általános iskolások számára rendelkezésre áll iskolabusz, de középiskolásoknak már nem), a munka vagy az egészségügyi szolgáltatások. A táborot kerítéssel körbevett és megfigyelő kamerákkal ellenőrzött fémbódék vagy mobil lakások alkotják, gyakran nincs közvilágítás, és a közbiztonság is problémás. A higiéniai feltételek sem kielégítőek, a lakosok gyakran rossz egészségi állapotban vannak, alkohol-, drog-, és mentális problémákkal küzdenek. Az a tény, hogy gyakran hátrányos megkülönböztetés éri őket az egészségügyben tovább súlyosbítja a helyzetüket.

Az az 1500 ember, aki legális dokumentumok nélkül érkezett az országba, nem veheti igénybe az egészségügyi szolgáltatásokat. A legális vagy illegális táborok lakói gyakran azután kerülnek a táborokba, hogy kilakoltatták őket otthonaikból. Az ott élésük is szigorú feltételekhez kötött, például a gyerekeknek kötelező iskolába járni. Gyakran megessik, hogy a kilakoltatásról előzetesen semmilyen jogi értesítés nem érkezik, így a családoknak nincs is módjuk más alternatívát választani, mint a táborokat. Szociális lakhatásért jelentkezni is nagyon nehéz, hiszen öt év előzetes bejelentett munkaviszonyhoz kötik ennek igénylését. A munkanélküliségi ráta ezen csoportok körében négy-ötszöröse

a nem romákéhoz képest. Munkakereséskor a tábor, amelynek lakcíme az állandó lakcímük már eleve hátrányt jelent. A romák gyakran vállalnak alkalmi munkát.

<https://www.amnesty.org/en/countries/europe-and-central-asia/italy/report-italy/>

<https://www.21luglio.org/2018/wp-content/uploads/2019/04/rapporto-annuale-2018.pdf>

VIZSGÁLT KÖZÖSSÉGEK

A mi szervezetünk (Rampa Prenestina) az alapító, Sebastiano Spinella 2002 óta működő helyi akciócsoportja, amely egy kb. 300 fős roma közösségben – melyből 80 kiskorú – működik Róma belvárosának keleti részén, a Gordiani-telepen. Ez a város egyik legelső roma telepe, ami még a 90-es években jött létre, és főleg szerb származású lakói vannak. Ma már négy generáció él Olaszországban, ebből három a táborban rendezkedett be, és csak a legutóbbi két generáció kapott valamiféle oktatási támogatást. Mivel Szerbia nem része az EU-nak, még annak a két generációnak is voltak és vannak problémái az állampolgárságot illetően, akik Olaszországban születtek. Itt a legmagasabb a felnőttek körében mért munkanélküliség aránya, amit főleg a diszkrimináció és az alacsony iskolázottság okoz. Sok család a ritkán kínálkozó feketemunkából, szezonális munkából: virágárusításból, szemét és fémhulladék gyűjtésből, a szeméttelpeken talált hulladék feketepiaci árusításából él vagy házról házra járva, az utcán vagy a templomoknál koldul. Ezek a tevékenységek persze szigorúan büntetendővé váltak az utóbbi években. Ez a helyzet újratermelte a mélyszegénységet, és változó intenzitású bűnözési hullámokat, kezdve a zsebtolvajlástól, a rablástól át, a komoly drogkereskedelemtől, ez utóbbi nagy pusztítást

végzett a közösségben, megroppantva a hagyományos családi rendet, hiszen a drogfüggővé vált fiatalabb nemzedék az idősebb generáció ellen fordult (amely a droghasználatot erkölcstelen szokásnak tekinti).

A FIATALABB GENERÁCIÓK

A fentebb leírt viszonyok között, a legfiatalabb generációk már úgy nőnek fel, hogy pozitívnak mondható hatások is érik őket, köszönhetően egyrészt az új kommunikációs technológiáknak, másrészt pedig a 90-es években elindított, roma fiatalokat megcélzó ösztöndíj-programoknak. Minden hiányosságával együtt, annak ellenére, hogy a legtöbb, ösztöndíjat nyert roma diák nem fejezi be tanulmányait, és hogy a nemzeti politika koldusbotra juttatja az oktatást, amennyire általunk megállapítható, azt látjuk, hogy a fiatalabb nemzedék tagjai egy jobb jövő érdekében nagyobb tudatossággal tekintenek helyzetükre, törekszenek arra, hogy jobb iskolázottságra tegyenek szert, munkát találjanak maguknak, túllépjenek a diszkrimináción, és beilleszkedjenek a többségi társadalomba. Munkánk során az a célunk, hogy ráébredjünk a fiatalokat arra, hogy tudatosan építsék a saját jövőjüket. Az a tapasztalatunk, hogy a művészeti ismeretek és a különböző művészeti ágak, mint zene, színház, mozi, képzőművészet gyakorlatban történő kipróbálása nagy hatással van rájuk, és eszközöket ad a kezükbe, hogyan formálják látásmódjukat és felfedezzék a társaikkal végzett csapatmunkában rejlő lehetőségeket. A művészet szépségének köszönhetően minden határ eltűnik, és a különböző származású egyének megtalálják a közös pontokat az élet minden területén.

A művészetet nem professzionális megnyilvánulási formának tekintjük, még akkor sem, ha a résztvevők közül néhánynak lenne is művészi tehetsége, mindenekeelőtt nevelési eszközként alkalmazzuk, hogy po-

zitiv személyiségkép elérésére és aktív állampolgári részvételre ösztönözzük a fiatalokat. Éppen ezért, a művészeti munkán kívül igyekszünk előmozdítani az élet más területein is a fejlődést. Ennek érdekében meghívjuk különböző szervezetek workshopjait, tájékoztatókat szervezünk munkalehetőségekről, tréningekről, és segítséget nyújtunk a gyerekeknek a házi feladat elkészítésében, és a vizsgára való felkészülésben a jogosítvány megszerzéséhez stb. Rendszeresen csinálunk kézműves foglalkozásokat, és nyitott hangszer-restauráló workshopokat valósítunk meg.

Jelenleg egy öt fős, fiatalokból álló csoport vesz részt különböző tevékenységeinkben: Igor, amellet, hogy három éve tanul harmonika restaurátornak, a Nemzeti Polgári Szolgálat önkénteseként vesz részt több projektünkben, ami különböző felelősségi körökkel jár, például ő a koordinátora annak a kezdeményezésnek, hogy közössége roma focicsapata regisztrálhasson a nemzeti futballbajnokságra. Eriknek segítettünk beiratkozni a rég vágyott fodrásziskolába, amit azóta a legjobb tanulónak járó kitüntetéssel sikerült is elvégeznie. Ezt követően elkezdte a jogosítvány megszerzését, zenét és angol nyelvet tanul; amellet, hogy ő a csapatkapitánya az említett focicsapatnak is. Danny egy másik szervezeten keresztül lépett be a Nemzeti Polgári Szolgálatba, nálunk angolt és zenét tanul, valamint a jogosítványának megszerzésén dolgozik. Unokatestvérei, Miroslav és Erik sikerrel végezték el workshopunkat tavaly, amely az általános iskolás gyerekeknek a tanulássegítésére fókuszál. Több területen támogattuk őket: az álláskereséshez megtanítottuk őket önéletrajzot írni, számítógép- és internethasználatra. Közösségeikben gyakran ők azok, akik hírt visznek a tevékenységeinknek, és sokak figyelmét felhívták erre a projektekre is.

Az előbbieken említett projekt, a nemzeti futball (futsal) csapat ötlete idén született meg, és a szomáliai futball csapat jogi képviselője java-

solta és koordinálta a létrehozását, hogy rámutasson, milyen fontos, hogy a romák nemzetközi szinten is képviseltessék magukat. Ugyan elsősorban a roma gyerekek szeretnek focizni, ez a kezdeményezés 10 újabb felnőttet is bevonzott, és felkeltette az érdeklődésüket a többi tevékenységünk iránt is.

Románia:

ROMÁK ROMÁNIÁBAN

A 2002-es népszámláláskor 535,140 ember vallotta magát romának. Ez a teljes lakosság 2,5%-a, de széles körben elterjedt az a nézet, hogy ez a valós számnak csak töredéke, mert egy 2004-es, az Európa Tanács és az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztossága által végzett becslés szerint a romák száma 1,800,000 és 2,500,000 közé tehető. Tehát a roma a legnagyobb kisebbség Romániában, egy olyan kisebbség, amely folyamatosan visszaéléseket és mellőzést szenvedett el a történelme során.

A középkorban, alighogy a mai Románia területére érkeztek, rabszolgasorba kényszerítették őket. Ez a helyzet egészen a XIX. századig fennállt, amikor is végre eltörölték a rabszolgaságot, de a romákat ennek ellenére is sorozatos megkülönböztetés és hátrány érte a következő évszázadban.

A II. Világháborúban a fasisztabarát hatóságok hozzávetőleg 25,000 romát deportáltak a Dnyeszter Menti Moldvai Köztársaságba. Összesen körülbelül 40,000 romániai romát gyilkoltak meg a Holokauszt során. A romák a háború végeztével is a diszkrimináció célpontjai voltak. A kommunista rezsim agresszív asszimilációs intézkedéseket léptetett életbe. A romáknak abba kellett hagyni hagyományos kézműves munkáikat és kereskedelmüket, el kellett hagyniuk nomád életmódjukat,

kényszerítették őket, hogy letelepedjenek, és mezőgazdasági kollektívákban dolgozzanak. A rezsim hanyatlásával ezeket az intézkedéseket a teljes közöny váltotta fel.

'Az 1990-es években, a felnőtt roma lakosság közel fele volt munkanélküli; a 14 év alatti gyermekek 27%-a volt írástudatlan; és nem kevesebb, mint 40%-ukról elmondható, hogy az általános iskola első néhány évét sem fejezte be. Roma források szerint folyamatos a romák elleni erőszak, és állítólag több, mint száz támadás történt cigánytelepek ellen, gyűjtogatásokat is beleértve az 1990 és 1994 közötti időszakban. Egy 1991-es közvélemény-kutatás szerint, a románok majdnem 70%-a érez a romák iránt ellenszenvet. Megbízható bizonyítékok támasztják alá a rendőri zaklatásokat, és hogy a rendőrség nem reagált kellő gyorsasággal a romák segélykérő hívásaira.' (<https://minorityrights.org/minorities/roma-14/>)

Sok roma maradt állás, lakhatás és mindennemű állami támogatás nélkül. A romák emberi jogi helyzete egyre több médiafigyelmet kapott, és egyre több emberi jogi jelentésbe bekerültek. Annak ellenére, hogy rengeteg figyelmet, erőfeszítést és pénzüsszeget szenteltek a visszaélések megállítása, továbbra is cigányellenes erőszak-bűncselekményekről szólnak a beszámolók. A diszkriminációs rendelet bevezetése és a roma ügyeket kezelő állami program elindítása után is sok a tennivaló: a munkanélküliségi ráta még mindig magas, az iskolázottsági szint alacsony, és a társadalomban továbbra is tartja magát a negatív és sztereotip kép a kisebbségekről.

Az egyik legáltalánosabb példája a megkülönböztetésnek az oktatási rendszerben tapasztalható. Azokban az iskolában, ahol a roma diákok nagyobb számban vannak jelen, rosszabb az iskola felszereltsége és magasabb a képesítés nélküli pedagógusok száma is. Ez nagyon

negatívan hat a gyerekekre, nem érzik jól magukat az iskolában, és így részben ez is hozzájárul a romák körében tapasztalható magas lemorzsolódáshoz.

2004-ben a probléma orvoslására az állam egy az iskolai szegregációt tiltó határozatot hozott, hogy a roma gyerekek ne elkülönítve, alsóbbrendű osztályokban tanuljanak.

‘Annak ellenére, hogy a 2001-es stratégia alkalmazása óta tapasztalható némi előrelépés, a roma szervezetek kritikusan tekintenek a stratégia igen lassú megvalósítására, emellett a megfelelő források meglétét is hiányolják. A romák továbbra is alulreprezentáltak nemzeti és helyi szinten. 2005-ös kormányzati becslések szerint körülbelül 50,000 romának nincs személyazonosító irata, ami nagyban megnehezítette azokat az erőfeszítéseket, amelyek azt célozták, hogy megoldják a nem megfelelő lakhatás, munkanélküliség és az egészségügyi rendszerhez való hozzáférés problémáját. A romák társadalmi integrációja továbbra is probléma marad; a lakhatási körülmények általánosságban véve nem megfelelőek; a munkanélküliség továbbra is magas a romák körében; a romák elleni rendőri erőszak állandó gondot okoz; sok roma gyerek elkülönítve tanul az iskolában, és a kényszerkilakoltatások folytatódnak’ írja Mihai Surdu a Roma Rights Review-ban.

(<http://www.errc.org/roma-rights-journal/20-years-of-roma-rights-the-anniversary-archive-issue-is-out-today> – „A román oktatás színvonala azon iskolákban, ahová magas százalékban járnak roma tanulók”, Mihai Surdu, p.48)

Ugyanebben a tanulmányban a roma aktivista, Valeriu Nicolae azt állítja cikke címében, hogy “cigánynak” lenni a legrosszabb létező stigma Romániában. Hogy állítását alátámassza, egész listát állított össze jól ismert közszereplők és politikusok romaellenes beszédeiből, a meg-

alázó viccektől kezdve a romák kiirtására buzdító kijelentésekig. Egyik megnyilvánulás sem stigmatizálta a megszólalókat, semmilyen reakciót nem váltottak ki gyűlölet-beszédek, de a roma kisebbség nyilvános megalázásának újabb példájává váltak.

A romáknak még mindig meg kell küzdeniük a történelemben mélyen gyökerező társadalmi kirekesztéssel, bár az ellentmondásba ütközik az Európai Unió alapvető értékeivel. A tény, hogy az ő valóságukat figyelmen kívül hagyják Romániában, az idők során hozzájárulhatott a társadalmi kirekesztésük megszilárdításához. A roma emberek a leginkább megkülönböztetett társadalmi kategóriába tartoznak a Hátrányos Megkülönböztetés Elleni Küzdelem Nemzeti Tanácsa által végzett tanulmány szerint. Az európai és nemzeti integrációs politika első pillére a roma kultúra és tapasztalat felidézése, és ezen kulturális fogyasztási cikkek átpozicionálása, amelynek révén megszüntethető a társadalmi megbélyegzés. A Giuvlipen által kidolgozott roma színházi előadások bemutatása összhangban van a helyi és európai kulturális fejlesztési stratégiákkal, amelyek stratégiai küldetésüknek tekintik egy olyan kulturális kínálat kidolgozását, ami integrálja az etnikai sokszínűséget.

A TNS CSOP által, a Román Elie Wiesel Nemzeti Holokauszt Kutató Intézet számára készített 2015-ös felmérés aggasztó adatokat mutat:

- a válaszadók 61%-a szerint a romák gondot vagy fenyegetést jelentenek Románia számára; 26%-uk még nem hallott a Holokausztról;
- azok közül, akik már hallottak róla, csak 18%-a kapcsolja össze a történeteket/fogalmat a romák üldöztetésével vagy kiirtásával
- csak 20% asszociál a Dnyeszter-menti Köztársaságban felállított gettókra és táborokra.

Sőt mi több, egy 2016-ban, a Jogi Erőforrások Központja által folytatott vizsgálat szerint a Nemzeti Oktatásügyi Minisztérium által jóváhagyott tankönyvek, amelyeket a román iskolákban használnak, vagy figyelmen kívül hagyják ezt a történelmi eseményt vagy minimalizálják annak jelentőségét. Például kevés teret szentelnek ezeknek az eseményeknek a könyvek, vagy pedig olyan történelmi szereplők érdemeit hangsúlyozzák, akikről köztudott, hogy a romák ellen elkövetett erőszakos tettekben vettek részt (például Antonescu marsallt „briliáns stratégaként” állítja be).

Roma kultúra és reprezentáció

Újabb problémát vet fel a roma kultúra nem kortárs, hanem hagyományos kultúraként való bemutatása. A roma kultúra egyedül úgy tudott beszivárogni és elfogadottá válni a közgondolkodásba, hogy hagyományos, népi formáját mutatta meg (színes szoknyák, táncok, hegedűszó, kézművesség), megzabolázva és elszakítva a kultúrát a kortárs tapasztalatok valóságától. Ennek ellenére a kortárs roma kultúra létezik, él, dinamikus és támogatni kellene.

Egyesületünk vállalja a felelősséget és legfontosabb kihívásának tekinti, hogy megmutassa a roma kultúra értékeit, hozzájáruljon a társadalmi mentalitás megváltoztatásához, hogy a roma közösségekben feléleszse a kulturális és személyes örökségük iránt érzett büszkeséget.

Bár a romák a hivatalosan második, valóságban első legnagyobb lélekszámú kisebbség Romániában, nem létezik állami roma színház, és a színházakban nincs nekik szánt külön szekció sem (ami a többi kisebbségi csoport esetében viszont bevett gyakorlat). A kortárs előadások, akár kőszínházak akár függetlenek, nem foglalkoznak roma kérdésekkel, illetve, ha mégis, akkor (elsősorban a karaktereken keresztül) a

megszokott sztereotip és felszínes ábrázolást választják. Nincs olyan kulturális intézmény, amely összefogná a roma színészeket, rendezőket, drámaírókat, és senkinek sem áll érdekében, hogy a roma kérdéseket kritikus és felelősségteljes módon közelítsék meg a színházban. Romániában nincs olyan színházi játszóhely, ahol egy roma színházi önreprezentációs projekt teret kaphatna, egy hely, ahol a roma történelmi és kortárs tapasztalatokat megmutathatnák. Egy-két független színházi projekt érintett néhány ügyet, de ezek kis költségvetésből készültek, és kevésbé láthatóak.

Néhány politikai képviselő konkrét érdeklődést mutat hasonló projektek iránt. A tavalyi közönségtalálkozón kiderült számunkra, hogy van intézményi és politikai érdeklődés, így lehetséges, hogy munkával, kitartással, és állandó nyilvános jelenlét révén egy hasonló kulturális projekt bekerülhet valamelyik helyi közintézmény rövid- és középtávú tervei közé (a mi esetünkben a bukaresti városháza került szóba).

A vizsgált közösségek

A Giuvlipen Társulat minden projektjével arra törekszik, hogy a roma közösségeket megerősítse abban, hogy művészi eszközökkel párbeszédet kezdeményezzenek az intézményesült diszkriminációról és a helyi hatóságok negatív hozzáállásáról, hiszen ezek közvetlenül kihatnak életkörülményeikre és egészségügyi állapotukra is.

Az eddigi tapasztalatok szerint sok, szegénységben élő roma közösség számára a személyazonosító iratok hiánya a legnagyobb probléma: csak ezzel juthatnának be az egészségügyi rendszerbe. Emellett az infrastruktúra hiánya tovább erősíti a gettósodást és az izolációt, valamint a romákról kialakult negatív kulturális sztereotípiák szintén nehezítik az egészségügyi szolgáltatások elérését.

Két olyan szegény roma közösségben szeretnénk dolgozni a projekt keretén belül, ahol E-Romnja nevű partnerszervezetünk már létrehozta a helyi roma nők aktív csoportját. Minden közösségben lesz egy segítőnk, aki közvetíti a csapatunk és a workshop résztvevői között.

Tervezünk workshopot Mizilben, ami egy Ploiești és Buzău között található város, ahol a lakosság lélekszáma 15.000 fő alatt van. A város több részből áll, mint például Dalas, Fefelei, Poteras és Cartier, és javarészt romák lakják. Az E-Romnja Cartier közösségében kezdte el a munkát 5 évvel ezelőtt.

A közösség a város nyugati részén található, távol a központtól és a befektetők érdekerületeitől, 1,500 – 2,000 romani nyelvet beszélő, magát ursarinak valló lakossal.

Az infrastrukturális különbség óriási a környék és a város más részének fejlettségével összevetve, abban az értelemben, hogy Cartier új részén nincsenek szennyvízvezetékek, aszfaltozott utak és járdák, sem utcai világítás. A mizili roma emberek zárt közösségei mind ezekkel a problémákkal néznek szembe.

A közösség tagjai nehezen jutnak el a városházára ügyet intézni, olyan nagy a szakadék közöttük és a helyi hatóságok között. A helyi hatóságok nem toleránsak velük szemben és nem nyitottak feléjük.

A Mizili Nők Csoportja 2013 nyarán alakult meg, eredetileg nyolc taggal. A csoport dinamikája nagyot változott miután az Európai Unió bevezette a szabad munkaerő áramlást, ugyanakkor csoport mára mégis 15 főre duzzadt.

A másik közösség egy Valea Seacă-ban, Kelet-Romániában található kommuna. Itt a legkülönbözőbb társadalmi rétegekből találunk roma

és nem roma embereket: vannak gazdagok, szegények, és középosztály is. Mindegyik rétegnek megvan a maga társadalmi problémája, és annak érdekében, hogy hatékonyabban reagáljanak a nők problémáira, és hogy ösztönözzék őket az összejöveteleken való részvételre, az E-Romanja három kísérleti csoportot hozott létre olyan térségekben, ahol magas a roma nők száma.

Másik közösség Valea Seaca-ban él, egy Kelet-Romániában található településen. Itt a roma és nem roma emberek minden társadalmi osztály megtalálható: vagyonos emberek, szegénységben élők ugyanúgy, mint egyfajta középosztály. Természetesen minden társadalmi osztálynak megvan a saját problémája. Az E-Romnja három csoportot indított el azokon a területeken, ahol jelentős a roma nők populációja annak érdekében, hogy jobban válassz tudjon adni a nők eltérő szükségleteire, és hogy facilitálni tudja a részvételüket a találkozókön.

Mi egy Palamidában található csoporttal foguk dolgozni. Itt a szegénység kiugróan magas a település többi részéhez képest. A nők több dologgal is küzdenek: nehezen jutnak hozzá szociális szolgáltatásokhoz, az alacsony bevételű családoknak nincs élelme, higiéniai problémáik vannak, a nem cigányok bántják és abuzálják a roma gyerekeket.

Magyarország:

ROMÁK MAGYARORSZÁGON

SZÁMOK, CSOPORTOK, NYELVEK

Magyarországon a cigány/roma közösség számít a legnagyobb kisebbségnek (12 nemzeti kisebbség mellett). Egy 2011-es országos népszámlálás alapján 316,000-en vallják magukat romának. Valós számuk

ennél sokkal magasabbra, 800,000 főre tehető. Ez a teljes lakosság 8%-a. Sokan (többek között) azért nem vallják magukat romának a népszámlálások során, mert az stigmatizálná őket, illetve hátravetné integrációs vagy asszimilációs törekvéseiket. A magyarországi romáknak három fő csoportja van: a legnagyobb csoport a "romungro" vagy magyar cigány, ők a leginkább integrálódott csoport, tagjai hosszú idő óta magyar anyanyelvűek.

A második legnagyobb csoport az oláh cigányoké, ami a leginkább hagyományőrző, a romani több különböző dialektusát beszélik. Ezzel szemben a harmadik csoportot alkotó beás cigányok ősi román nyelvet beszéltek, de már ők is jobbra asszimilálódtak a magyar társadalomba az oláh cigányokhoz képest. A magyarországi cigányok többsége nem használja saját nyelvét, néhány csoport a politikai korrektséggel párhuzamban romának nevezi magát, míg mások a cigány megnevezést preferálják.

TÖRTÉNELMI KONTEXTUS

Már a 14-15. században is éltek cigány csoportok Magyarország területén. Korábban vándorló életmódot folytattak, de a 18. századtól kezdve elindult a kényszerletelepítésük, és erőszakos asszimilációjuk. Mária Terézia királynő megölette azokat a cigányokat, akik nem szándékoztak letelepedni. A cigányság főképp kézművesekből, kereskedőkből, alkalmi munkásokból és zenészekből állt, akik fontos szolgáltatásokat nyújtottak a vidéki többségi társadalom tagjainak és a felsőbb osztálybelieknek (főleg a zenész cigányok.)

A letelepedés után a vándorló életmódot igénylő mesterségek lassan eltűntek, de mégsem tudtak integrálódni a paraszti társadalomba, hanem szegregált telepeken éltek, leginkább a falvak határaitban. A mu-

szikus cigányok pénzügyi és társadalmi helyzete más volt, bizonyos értelemben magasabb a többi roma csoporthoz és a többségi társadalom alsóbb rétegeihez viszonyítva egyaránt. A fentebb említett sokszínű, kulturális, nyelvi és társadalmi háttér révén egymástól nagyon különböző cigány közösségek jöttek létre – de abban hasonlítottak, hogy hátrányos megkülönböztetéssel kellett szembenézniük már a világháború előtt is, amikor is a romák jelentős része a Holokauszt áldozatává vált. Az államszocialista rezsim idején folytatódott az asszimilációjuk, és a 100%-os foglalkoztatottság rendszerében, amikor a figyelem a munkásosztályra összpontosult az etnikai különbözőség helyett, társadalmi helyzetük nagymértékben javult. Ezzel egyidőben kulturális és nyelvi örökségüket nagyjából elveszítették. Az 1989-ben lezajlott politikai változások után, amikor a hagyományos szocialista gyárak bezártak, és jelentősen megnőtt a munkanélküliek száma, a romákat sokkal inkább sújtotta a munkanélküliség, mint a többségi társadalom különböző csoportjait. Mivel a gazdasági válság fokozottabb volt azokban a régiókban, ahol cigányok nagyobb arányban éltek, ezen területek helyzete általában véve is romlott. A makrogazdasági változások folytán a roma emberek a többségi társadalom dühének és a strukturális diszkrimináció áldozataivá váltak, miután korábban több évtizeden keresztül nem volt szó etnikai jellegű feszültségekről és problémákról.

Jelenlegi kontextus:

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2018/01/ts580101.pdf>

A magyarországi romáknak több szempontból nehezebb a helyzete, mint azoknak, akik a többséghez tartoznak. Gyakran találkoznak iskolai szegregációval, gyenge színvonalú általános iskolákba járnak, amelyekből kevés a lehetőség minőségi továbbtanulásra. A romák is-

kolázottsága jóval a többségi társadalom tagjainak az iskolázottsági szintje alatt marad. Csak 20% fejezi be a középiskolát, és csak 1% szerez főiskolai vagy egyetemi diplomát. Ezek az arányok alacsonyak, de sok európai országhoz képest magasnak számítanak. Különböző magán- és állami kezdeményezések számos oktatási programot és ösztöndíjat indítanak romáknak a fiatalok képzettségének előmozdítása érdekében.

Az oktatás mellett további gondot jelent a lakhatási helyzet. Minden ötödik roma ember szegregált telepeken él, ahol az alapszínű komfortfokozat sem biztosított (pl. nincs áram vagy vezetékes víz), ami szükséges feltétel a megfelelő tanuláshoz, munkához vagy a kapcsolódáshoz, márpedig mindezek alapvető fontosságúak lennének az élet bármely területén való érvényesüléshez. A romák egészségügyi helyzete is sokkal rosszabb, mint a többségi társadalom tagjainak. Az egészségtelen lakhatási körülmények, és nagy részben az egészségügyi ellátórendszerben őket érő megkülönböztetések, az alacsony fokú egészségtudatosság egyaránt hozzájárulnak ahhoz, hogy várható élettartamuk 10 évvel kevesebb, mint az átlag népességnek. A munkanélküli vagy inaktív romák aránya 50%, ami a nemzeti átlagnál sokkal magasabb. Ennek a jelenségnek a gyökere a fentebb említett alacsony iskolázottságban, a munkáltatók bevett diszkriminatív gyakorlatában, a pozitív példa és a megtartó háló hiányában gyökerezik (Többgenerációs munkanélküliség, gyenge közösségi háló). Mivel a legtöbb roma az ország gazdaságilag legrosszabb helyzetű régióiban él, sőt gyakran a falvak peremére szorulva – a geográfiai elhelyezkedésük is ráerősít a problémákra. Az utóbbi évtizedekben a romák számtalanszor váltak gyűlöletbeszéd és gyűlölet-bűncselekmények áldozataivá. A romák és nem romák közötti feszültség egyre csak nő, különösen a gazdaságilag hátrányosabb régiókban.

NARRATÍVÁK

Az egyik ma is élő narratíva az “erről is te tehetsz”. Ez a romákat állítja be hibásnak, mondván nem akarnak dolgozni, nem akarnak megváltozni, jobb szeretnek illegálisan bevételt szerezni és lopni – tehát veszélyesebbek a társadalomra, mint azok a csoportok, akiket támogatni lehet, és akik alkalmasak az együttműködésre.

Egy másik megközelítés pedig csak a strukturális diszkriminációt és szegregációt veszi figyelembe, és az intézmények és a többségi társadalom felelősségére fókuszál. Mindkét narratíva, még ha ellentétesek is, passzív áldozatokként tekint a romákra, akik nem képesek megváltoztatni a saját és az ország jövőjét. A legtöbb roma szervezet narratívája a romák és nem romák közötti különbséget hangsúlyozza, valamint saját közösségeik kilátástalan helyzetét. A fiatalok számára nem vonzó a negatív/passzív/áldozati szerep ahhoz, hogy elhiggyék, változásokat tudnak elérni, és arra sem motiválja őket, hogy pozitívan tekintsenek roma identitásukra. Ez az identitás pedig lehet eltérő a média által sugárzott, cigányokról kialakított sztereotip képtől (középpontban a mélyszegénységgel, gengszterekkel és médiasztárok felületes életével). Meggyőződésünk, hogy egy új narratívára van szükség, ami kiemeli a problémákat és az értékeket, roma hősöket mutatva be, akik tudatos döntéseket hoznak saját értékeik és döntéseik alapján, így alakítva a jövőjüket.

VIZSGÁLT KÖZÖSSÉGEK

Még ha alacsony is az egyetemre vagy főiskolára járó romák száma, nemzetközi viszonylatban arányuk mégis jelentős. A roma egyetemisták nagy része első generációs értelmiségi lesz, akik már nagy társadalmi és földrajzi mobilitásról tettek tanúságot azáltal, hogy elvégezték

a középiskolát és továbbtanultak. Olyan közösségben tanulnak, ahol a többségi társadalomból érkező diákokkal és tanárokkal dolgoznak együtt. Tehát két világ között állnak, mindkét világból vannak kapcsolataik, mégsem érzik úgy, hogy bármelyikhez is tartoznának. Már nem olyanok, mint roma kortársaik, de még távol vannak az egyetemi társaik világától.

A társadalmi mobilitás nagy kihívásokat tartogat számukra, ezek közül az egyik legerősebb, hogyan tartsák meg roma identitásukat, miközben vezető értelmiségivé válnak. Nehéz nem asszimilálódni, elfelejteni honnan jöttek, és mégsem kívülállónak maradni az akadémiai világban akkor, amikor megtapasztalják, hogy az ő identitásukat mások az „ellenkultúra” részének tekintik. Mindkét oldalról nagy elvárásokat támasztanak velük szemben. Segíteniük kell a családjuknak, „jó romának” kell maradniuk, de ugyanakkor olyan „jó diáknak” is kell lenniük, mint a középosztályból származó társaik, és hozzájuk hasonló sike-reket várnak el tőlük. Egy ilyen helyzetben gyakran két út nyílik: vagy lemondanak a cigány identitásukról és asszimilálódott szakemberek-ké válnak, akik már nem is tűnnek romának, vagy pedig elsősorban „roma” szakemberré válnak, ami feszültséget okoz, és ettől a stigmától nem is tudnak sokszor megszabadulni.

Több workshopot tartottunk roma egyetemistáknak, és néhányukat művészeti és oktatási projektjeinkbe is bevontuk. A visszajelzésekből kiderült, hogy nagyra értékelték az aktív roma hősök történeteit, az azok által hordozott értékeket, az etnikumok közötti párbeszédet, a hozzáállásunkat, hogy nem támasztottunk feléjük elvárásokat: hogyan is kellene viselkedniük roma egyetemistaként, hogy álljanak ki a közösségeikért és az emberi jogokért; és hogy olyanok lehettek, mint egy átlagos egyetemista. Tanulmányaik során azt tapasztalták, hogy a roma kultúra, a romák történelmi és társadalmi kontextusba helyezése

teljesen kimarad a tananyagból, így a roma drámákon alapuló workshopok megerősítésként hatottak rájuk, és megismertettek velük egy lehetséges pozitív roma identitásképet is. Olyan visszajelzést is kaptunk, hogy a tény, hogy partnerként kezeltük őket és interaktív, nyitott módszereket alkalmaztunk, új, pozitív élmény volt számukra. Nagy sikerélmény és élmény volt számukra, amikor megoszthatták hőstörténeteiket, és kooperatív módszerekkel dolgozhattak egymással kreatív feladatokon, így fogalmazva meg saját üzeneteiket.

Mivel ezekből a csoportokból többen szeretnének velünk hosszabb távon is együttműködni, ebben a projektben ők lennének a célcsoportunk, és olyan témákra és ügyekre fókuszálnánk, amik számukra is aktuálisak lehetnek. Biztosak vagyunk abban, hogy ha engedjük, hogy hallassák a hangjukat – nem pedig mások véleményét, csak a sajátjukat, akkor jelentős hatással tudunk lenni több roma csoportra is. A roma egyetemisták csoportjai alulról szerveződő kezdeményezések során jönnek létre vagy roma szakkollégiumokban. Ezek a kollégiumok több, mint tíz magyar városban megtalálhatóak, és többnyire a történelmi keresztény egyházak irányítása alatt állnak. A kollégisták ösztöndíjat kapnak, lehetőséget nyelvoktatásban való részvételre, és egyéb szolgáltatásokat is. Ennek fejében kötelezően részt kell venniük speciális, hétvégénként megrendezett tréningeken.

Spanyolország:

ROMÁK SPANYOLORSZÁGBAN

SZÁMUK, ELOSZLÁSUK, NYELVÜK

A Spanyol Alkotmány „Jogok és szabadságjogok” című második fejezetének 14. cikkelye kimondja: a törvény előtt minden spanyol egyenlő, sem-

milyen megkülönböztetés nem érheti őket születés, rassz, nem, vallás, vélemény, vagy bármilyen személyes vagy társadalmi körülmény miatt. Ennek következtében a statisztikai hivataloknak szigorúan tilos mindenemű adatgyűjtést végezni a faji hovatartozásról. Jelenleg a spanyolországi roma populáció létszáma 500,000 és 1,000,000 közé tehető, nagy részük Andalúziában él, ahol a spanyol romák 40 %-a lakik. A romák lakosságra vetített aránya itt magasabb is, mint Katalóniában, Valenciában és Madridban (*Fundación Secretariado Gitano*). Minden demográfiai tanulmány kimutatja, hogy ez egy fiatal populáció, amelynek egyharmada 16 év alatti, és körükben a születésszám meglehetősen magas az ország átlaghoz képest. Ez az arány az utóbbi években csökkenni kezdett.

Társadalmi szempontból a romák heterogén és változatos csoportokat alkotnak; általános tévedés egy adott etnikai csoport kapcsán anyagi nélkülözésre, társadalmi kirekesztésre vagy elszigetelődésre asszociálni. Sok roma él közepes vagy magas társadalmi gazdasági szinten, és teljesen beilleszkedett a társadalomba. Sőt, mi több, jelentős számú roma helyzete javult az utóbbi évtizedekben, a spanyolországi demokrácia megszilárdulása óta.

A Spanyolországban élő romák többsége nem beszéli a roma nyelvet, a „caló”-t, amit a történelem során módszeresen háttérbe szorítottak. Csak az utóbbi években tűnt fel néhány csoport, akik magukat „romáknak” hívják, a politikai korrektség jegyében, de más csoportok a „gitano” elnevezést preferálják, ami cigányt jelent.

TÖRTÉNELMI KONTEXTUS

A romák már a 15. század óta jelen vannak Spanyolországban, ahogy Európa más részein is. Történelmüket üldöztetés, asszimilációs törekvések, elnyomás, különböző mértékű társadalmi kirekesztés jellemezte.

Az első dokumentált kitiltó törvény 1499-ben keletkezett a katolikus király és királyné jóváhagyásával, még ha az elűzésre végül nem is került sor.

1499 és 1783 között 250, a romák üldözését célzó törvény született, amelyek közül a legvéresebb a "La gran redada" nevezetű volt, amit VI. Ferdinánd rendelt el 1749. július 30-án éjfélkor. Több mint 9000 romát vittek el erőszakkal otthonaikból, nemek szerint szétválasztották őket, a fiúkat és férfiakat bebörtönözték, (főleg Carracában és Cádizban), a nőket és lányokat a malagai Alcazabába vitték. A végső cél az volt, hogy ne nemzhessenek utódokat, és így érjék el a romák megsemmisítését. Tizenhat éven át szenvedtek ebben a helyzetben, közben elveszítették javaikat. Ez volt a történelem első dokumentált népirtása.

Az utolsó romák elleni rendelkezést 1978-ban törölték el.

MAI KONTEXTUS

A Franco-diktatúra vége után a spanyol romák helyzete sokat javult. A "*spanyol inklúziós modellre*" ráadásul követendő példaként is tekinthetnek. Ma már a roma gyerekek 99%-a jár iskolába, a romák számára is elérhetőek az egészségügyi szolgáltatások, és már két roma tagja is van a spanyol parlamentnek. Ennek ellenére még mindig sok a tenni-való annak érdekében, hogy a tényleges integráció megtörténjen, és csökkenjen a cigányellenesség Spanyolországban.

NARRATÍVÁK

Egyrészt a többségi társadalom még mindig olyan fogalmakat társít a romákhoz, mint lusta, műveletlen, drog díler, bajkeverő, piszkos stb.

Annak ellenére, hogy Európa más részein a romákhoz való hozzáállás negatívabb, még mindig a romák a leginkább lenézett kisebbség Spanyolországban: a lakosság 40%-át zavarná, ha szomszédja roma lenne, 25%-a pedig nem engedné gyerekeit romákkal egy osztályban tanulni. Ez a gyanakvás és bizalmatlanság az utcán is érzékelhető. Tíz-szer gyakrabban fordul elő, hogy egy romát megállít a rendőrség, hogy ellenőrizze személyazonosságát, mint azokat, akiknek kaukázusi kinézetük van. Egyrészt egyes roma lakosok körében az a narratíva él, hogy azért nincsenek lehetőségeik, mert stigmatizálva vannak. Ennek ellenére azért sokak számára nyilvánvaló, hogy: „A döntő elem, ami hozzájárult a változásokhoz a romák körében, nagy mértékben köszönhető a roma családok kemény munkájának és áldozatvállalásának annak érdekében, hogy a rendelkezésükre álló lehetőségeket kihasználják. Ezeknek a családoknak köszönhetően jött létre Spanyolországban a roma középosztály. Olyan emberek gyerekei vagyunk, akik a nehézségek és diszkrimináció ellenére sikeresen tették jobba saját életüket.” (Maya és Mirga, 2014)

VIZSGÁLT KÖZÖSSÉGEK

A csoport, amellyel dolgozni fogunk, Polígono Surban, Sevilában található. Európa legveszélyesebb környékének tartják, ahol az egy főre eső bérleti díj a legalacsonyabb Európa szerte.

Célközönségünk: Polígono Sur-i roma és nem roma fiatalok.

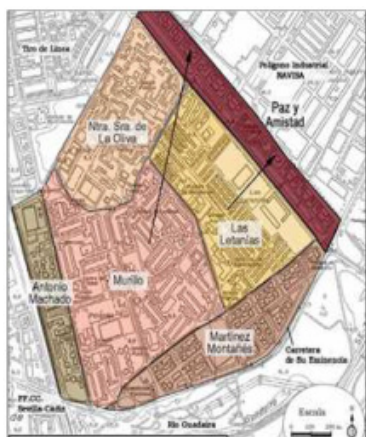
SZÜKSÉGLETEK:

Magas a fiatalok munkanélküliségi rátája, az iskolát elhagyók száma, 22,4%-os az iskolakerülés előfordulása, kevesen folytatnak további tanulmányokat a tankötelezettség életkori határának elérése után, ami

Spanyolországban 16 éves kor. (Önkormányzati jelentés. Diagnóstico de Zonas con Necesidades de Transformación Social, 2015 Ayuntamiento de Sevilla). A családoknak igen alacsony a jövedelme, és sok fiatalnak be kell segítenie a családi kereskedésbe.

HELYI KONTEXTUS

A környék nagy kiterjedésű, és 50,000 ember él ott. A terület hat részre osztható: Murillo, Martínez Montañez, Avenida de la Paz, barriada Antonio Machado, La Oliva és Las Letanías.

Mi egy 2018-ban megnyitott új kulturális térben fogunk dolgozni, amelynek neve Factoría Cultural.

2. EMPÁTIA ÉS A MŰVÉSZETBEN REJLŐ LEHETŐSÉGEK

Vizsgáljuk meg, miként tudja a művészet megerősíteni és közelebb hozni egymáshoz az embereket. Miért fontos a művészet az empátia felébresztésében, más jártasságok és kompetenciák mellett, amik szintén szükségesek a társadalmi változáshoz.

A hagyományos kultúrákban szerte a világon a művészet eredete összekapcsolódik a szentséggel, a gondoskodással, az egyén fejlődésével és nevelésével. A tanulás a direkt és kreatív, tágabb értelemben vett "művészi" élménnyel fonódik össze, ahol a nevelés, annak "előhívni" értelmében visszavezet minket a legalapvetőbb pedagógiai megközelítéshez. Ezek alapján az egyén-diák már eleve mindent tud; a jó nevelő segít ezt előhívni és formát adni a természetes kreativitásnak, ami minden emberben megvan, mégpedig megőrizve annak sajátos jellegzetességeit.

A művészet, mint kreatív folyamat, minden olyan pedagógiai utazás része, ami az egyén élethosszig tartó tanulását célozza meg.

A nevelő és pedagógus módszereit nem szabad különválasztani a diák alapos és aktív megfigyelésétől. Minden művészeti nyelv eszköz a növekedésre, tanulásra és tudásra.

Ez egy olyan nevelési módszer, ahol az oktatási kapcsolat alapja számos érték, amelyeket rugalmasan alakítunk az oktatás kontextusának megfelelően. Az érdeklődés középpontjában nem az áll, hogy mit tanulunk, hanem hogy hogyan tanulunk, ugyanis az, hogy milyen típusú személlyé formálódik valaki, nagyban függ a tanulás módjától.

Ez a koncepció nem akar egy már létező világnézetet ráerőltetni senkire, amihez a tanulónak alkalmazkodnia kell, hanem abból indul ki: Milyen szándék vezérli a nevelő és a nevelt kapcsolatát?

Ha eltekintünk a direkt és erőltetett tudásátadástól – amit nevezhetünk meggyőzéssel operáló tudásátadásnak, ami csak egy finomított megfogalmazása ugyanannak – a nevelési kapcsolat oda-vissza működő lesz, és kölcsönös tanulást eredményez.

A tanulási folyamat magában foglalja a tanult tantárgy aktív megjelenését a tudás megszerzéséhez szükséges asszimilációs folyamatban: enélkül nem kerülne sor tanulásra. Ez csak látszólag egyoldalú művelet, amely során a tudással rendelkező személy kommunikál a tudást még nem birtokló személlyel; valójában ez "mediáció", ahol szükséges a tanuló aktív részvétele, mivel enélkül nem lenne konkrét eredmény, és nem beszélhetnénk sikeres tudásátadásról.

A kreatív és önkifejező készségek fejlesztése érdekében a művészet több művészeti formát magában foglal (színház, tánc és mozgás, zene és ritmus, műanyag-képi művészet és kreatív storytelling), mégpedig azért, mert nem lehet elkülöníteni egyik művészeti kifejezőeszközt a másiktól. Mindegyiknek szerepe van egy vagy több emberi dimenzió és funkció szempontjából (test, szerepek és kapcsolatok, játszani tudás és képzelőerő, érzelmi kifejezés stb.), amik lehetővé teszik, hogy a kifejezési folyamat során szinergia és teljeség jöhessen létre.

"Ma már nyilvánvalóvá vált, hogy a művészet szerepe a szociális szférában és az inkluzív pedagógiában sokkal nagyobb, mint eddig hittük. A befogadás koncepciója és gyakorlata az alappillére a művészet ismeretelméleti alapjainak." (Paulo Freire)

“Aki a két kezével dolgozik, az a munkás, aki a kezével és a fejével dolgozik, az a mesterember, aki a kezével, a fejével és a szívével dolgozik, az a művész.” (Assisi Szent Ferenc)

A művészet mindig is az emberi lélek nélkülözhetetlen kifejezőmódja volt.

Az emberiség történetének kezdete óta az ember egy titokzatos belső késztetést érez az önkifejezésre a „művészetten” keresztül, ahogy azt ma nevezzük; egy szükséges és elkerülhetetlen ösztön hajtja, hogy elmondja a történetét, egy olyan ösztön, ami alkalmanként erősebb, mint alapvető szükségletei.

A művészet az emberi lélek nemességének tiszta kifejezési formája, és annak ellenére, hogy sokszor a vallási és politikai elit rosszra használta: hogy hatni tudjon a tömegekre és megmutassa hatalmát, a művészet nem húz határokat a különböző osztályok, rasszok, országhatárok és nemzetiségek között. Bárhol meg tud nyilvánulni, ahol az emberi lélek a magasba emelkedik a költészet, zene, víziók által. A művészet nem tanulható iskolában; megismerhetünk technikákat, eszközöket, hangszereket, hogy finomítsuk a kifejezésformánkat, de a művészet megmarad annak, ami: bármilyen helyzetű ember lelkének a természetes kifejezésformája. A gyerekeknél ez világosan látszik: mielőtt megtanulnak beszélni, énekelnek; mielőtt megtanulnak járni, táncolni; mielőtt megtanulnak írni, rajzolni és történeteket mondanak.

A művészet egy mód arra, hogy kifejezzük a bennünk hordozott érzelmeket, és rajta keresztül megismerjük magunkat. Ha megismertetjük a gyerekekkel és a fiatalokkal a művészet szépségét, akkor megismertetjük velük az élet szépségét. Eszközt adunk a kezükbe, amellyel művészi módon kifejezhetik önmagukat, segítünk nekik, hogy felismerjék

a bennük rejlő erőt, hogy el tudjanak képzelni, és meg tudjanak valósítani egy jobb jövőt, világpolgárokként. Emellett mindez segíti a pszichológiai és fizikai fejlődésüket is.

A zene és tánc segít nekik ritmust, matematikát, fizikát tanulni, valamint sok más terület alapjait is lefekteti, fejleszti az agyi működést és a kézügyességet. A rajzolás és festés a megfigyelőképességet erősíti, a cirkuszművészet, mint például zsonglörködés, fokozza az agyi működést. Nem csoda, hogy német és francia egyetemeken is alkalmazzák. A kötél-tánc és az akrobatika erősíti a fizikumot és kiegyensúlyozottá teszi az agyat; sok francia általános iskolában alkalmaznak cirkuszi mutatványokat, így váltva ki a klasszikus gimnasztikát.

Az olyan pedagógiai mesterek munkái, mint Paulo Freire (Az elnyomott pedagógiája című mű szerzője) vagy José Antonio Abreu, a "módszer" kidolgozója megmutatják nekünk a művészetben rejlő nevelési potenciált. Amikor azt látjuk, néhány egyéni sikeren túl – a páran kiemelkedő profi muzsikosok, táncosok, festők lettek – a művészet sok gyereket emelt ki a nyomorból, elhanyagoltságból, bűnözésből és teljesen félresiklott életútról. Az előbb említett mesterek által megalkotott munkák fontosságát mutatja, hogy módszereiket számos intézményi program átvette, és a világ számos egyetemén tanítják ezeket a társadalomtudomány, a pszichológia és antropológia területén.

CSOPORTIDENTITÁS

A társadalmi identitás definíciója a következő: "Az egyén ismerete arról, hogy egy bizonyos társadalmi csoporthoz tartozik, valamint néhány érzelmi és értékrendi elem együttvéve jelenti számára a csoporthoz való tartozást." (Tajfel, 1972, p.292). A társadalmi identitáselmélet szerint az emberek önmeghatározása részben a csoporthoz való tarto-

zásból ered, és ez hozzájárul az egyén önmagáról alkotott fogalmához és önbecsüléséhez. (Tanti, Stukas, Halloran & Foddy, 2011). Az emberek hajlamosak bizonyos jellegzetességek alapján kategorizálni másokat, és általában azokkal azonosulnak, akik ugyanabba a kategóriába tartoznak, mint ők (in-group), sokkal inkább, mint más kategóriába illő emberekkel (out-group). (Tajfel & Turner, 1986; Turner, 1987). Azok az egyének, akiknek erős a csoportidentitásuk hajlamosak beemelni az önképükbe a csoport szemléletét. Ugyanakkor ez befolyásolja a társadalmi megítélésüket és pozitív érzéseiket a saját belső csoportjukkal kapcsolatban. (Goldman et al., 2006, Operario & Fiske, 2001).

Amikor az azonos csoporton belüli személyek között nagy az interperszonális hasonlóság, akkor ez azt eredményezi, hogy megnő a tagok közötti vonzalom (Byrne, 1971). Ez elfogultsághoz vezet az azonos csoporton belüli tagok javára, és előítéletekhez a csoporton kívüli tagokkal szemben (Hewstone, Rubin, & Willis, 2002). Ez összefüggésben áll a hasonlóság-vonzalom paradigmával, amely szerint minél több a hasonló ember egy csoportban, annál inkább a hozzájuk hasonló embereket fogják kedvelni. Több kutatás is igazolja az említett paradigmát (Isd. Byrne, 1997). A társadalmi identitás elmélete kibővült az én-kategorizáció fogalmával (Hogg & Terry, 2000).

Az én-kategorizációnak az elmélete olyan interperszonális hasonlóságokra figyel, mint például az attitűdök és az értékek (Turner 1999, Williams & O'Reilly 1998, Berscheid & Reis, 1998, Byrne 1971). Különbséget tesz társadalmi és személyes identitás között, abban az értelemben, hogy az társadalmi identitás az egyénnek egy közösséghez való tartozására támaszkodik, míg a személyes identitás független bármely csoporttól, közösségtől (Trepte & Los, 2017).

Ez a perspektíva megemlíti, hogy a társadalmi identitás aktiválható

saját és mások különbözőségeinek és hasonlóságainak összehasonlításával. Ez a folyamat egy szociális kontextusban történik, így egy egyénnek különböző szociális identitása lehet különböző társadalmi kontextusokban, a kontextus körülményeitől függően (Tanti et al., 2011). Továbbá, a kontextus a felelős azért, hogy a szociális vagy személyes identitás, ill. annak mely viselkedési formája kerül megmutatásra. (Trepte & Los, 2017).

A fiatalokra nézve kimutatták, hogy a csoportokkal való erős azonosulás elősegíti a csoportképzést, az önértékelést és a felnőtté válás problémáinak kezelésének képességét (Palmonari, Pombeni, & Kirchler, 1990 in Tanti et al., 2011). Következésképpen megteremti a csoporton belüli / csoporton kívüli megkülönböztetést (Brenick & Killen, 2014), csökken egymás kedvelése és felerősödnek a csoporton kívüli tagok irányában a sztereotípiák (Ragins, 1997; Lankau, Riordan & Thomas, 2005) valamint nő a csoporton belüli tagok autosztereotipizálása is. (Tanti et al, 2011). A kiközösített, vagyis a csoporton kívüli esetek néha a csoportidentitás és a csoportkohézió fenntartásához szükségesek, és legitim eszköznek tekinthetők (Rutland, Killen, & Abrams, 2010). Ezen kívül előfordulhat a csoporton belüli favoritizmus, amelyet „a csoporton belüli viszonylag pozitív értékelésnek és kezelésnek” határozzunk meg (Mummendy & Wensel, 1999 p.161). Az embereket már nem egyénként definiálják, hanem egy csoporton belüli prototípus részeként.

Bizonyos esetekben az adott csoporton belüli részvétel meghozza az önértékelést és azt, ahogyan az emberek a csoporton belüli prototípusnak megfelelően viselkednek. Ez sztereotípiákhoz vagy etnocentrizmushoz is vezethet (Hogg & Terry, 2000). A fiatal serdülők csoportjában kifejezetten meg tapasztalható a kognitív és a társadalmi tér változása, amiatt, hogy aktiválódik a társadalmi helyzetekben az én

kognitív kategorizálása (pl. Turner et al., 1987), ez jelentős hatással van a társadalmi identitásuk alakulására (Tanti et al, 2011). Összességében elmondhatjuk, hogy a társadalmi identitás dinamikusan változó, és az én erején múlik (Hogg & Terry, 2000).

CSOPORTKÖZI TORZÍTÁS ÉS SZTEREOTIPIZÁLÁS

A fent említett társadalmi identitás elmélet (Tajfel & Turner, 1986; Turner, 1987), az én-kategorizálásának elmélete (Turner, 1982) és a hasonlóság-vonzalom paradigma (Byrne, 1971) alapján elmondható, hogy az emberek önmagukat és másokat kategóriákba sorolják, olyan csoport prototípusok szerint, amelyek különböző attitűdöket, normákat, értékeket és viselkedést képviselnek. Mivel az emberek inkább szeretik a saját csoportjuk tagjait, mint a csoporton kívüli tagokat (Byrne, 1971), létrejön a csoporton belüli hasonló tagok iránti elfogultság, és a csoporton kívüli tagok elleni elfogultság (Hewstone, Rubin, & Willis, 2002). Következésképp, csökkent a más csoportok iránti kapcsolódás és növekszik a kívülálló csoportok elleni elfogultság és sztereotipizálás (Ragins, 1997; Lankau, Riordan & Thomas, 2005).

Ezek a torzítások nagyon széleskörűek lehetnek, és a közelmúltbeli kutatások kimutatták, hogy a csoportok közötti torzítások alatt „a csoportok tagjaira irányuló reakciók széles körét fedlelik. Kezdve az arckódolással és az érzelmi reakciókkal összefüggő idegi válaszok legkorábbi szakaszáig, a figyelem és a pillantás, a koncepcionális asszociációk automatikus aktiválásához, a sokféle további következmény sokrétűvé tételéhez, amelyek magukban foglalják az érzelem-felismerés és a csoporton kívüli arcok azonosításának hiányosságait, és végső soron, a csekélyebb hajlandóságot egy csoporton kívüli taggal való interakcióra. És még folytathatnánk” (Kawakami, Amodio & Hugenberg, 2017 p. 4.). Például, ha egy személy nem ismer fel egy arcot

egyértelműen emberiként, akkor nem aktiválja az emberrel kapcsolatos fogalmakat, tehát nehezebb azt emberként kategorizálnia. Ennek következtében a fel nem ismert ember dehumanizálódik. Illetve, az arckódolás felismerésével megtudják állapítani, hogy az illető kedves vagy domináns. Ezenkívül a testi jelekből (alak, járásmód) is felismerhetjük a csoportok közötti különbségeket. Még láthatatlanabb jelek, mint például a szexuális irányultság, vallás vagy akár a politikai preferenciák is sokszor teljesen helyesen érzékelhetőek és társadalmi kategóriába sorolhatóak (Kawakami et al.,2017).

Ez azt jelenti, hogy a nagyon korai jelzések alakíthatják mások kategorizálását és a velük szembeni viselkedést.

Ugyanakkor a felülről lefelé ható faktorok is hatással vannak arra, hogyan kategorizálunk másokat a „mi és ők” paradigmában. Ilyenek lehetnek az előítéletek, motivációk, előzetes tudás vagy bizonyos elvárások. Példa arra, hogy a fekete férfiakat izmosabbnak tekintik a fehér férfiaknál, még akkor is, ha hasonlóak, és ennek következtében a fehér emberek a fekete izmos férfiakat fenyegetőbbnek és potenciálisan veszélyesebbnek tekintik. Ez azt jelenti, hogy a fekete-sztereotípiák befolyásolják a testi érzékelést, és az érzékelő saját fajára nézve fenyegetésként értelmezi azt (Wilson, Rule & Hugenberg in Kawakami et al.,2017). Azok az emberek, akik egyértelmű képviselői a csoport nemi vagy a faji tulajdonságainak, gyakrabban lesznek a sztereotípiák áldozatai, mint azok, akik kevésbé egyértelműen képviselnek egy csoportot (Kahn & Davies, 2011). A sztereotípiák a szemantikus memória mechanizmusában is gyökereznek, és nagyobb valószínűséggel kerülnek kifejezésre a verbális válaszokban. Ez azt jelenti, hogy a sztereotipizálásnak van valamilyen idegi alapja. Ennek megállapítására további kutatásokra van szükség, de úgy tűnik, hogy ez több folyamattól függ.

A sztereotípiák azok a tulajdonságok, amelyeket egy társadalmi kategóriához csatolunk (Kawakami et al.,2017). Érdekes felismerni, hogy a sztereotípiák a csoporton belüli / csoporton kívüli folyamatok kognitív alkotóelemei, az előítéletek pedig az értékelő alkotóelemek. Mint már tudjuk, általában (tisztelet a kivételnek) inkább negatívabban értékeljük a csoporton kívülieket, mint a csoporton belülieket (Dovidio et al, 1997). A sztereotípiák és az előítéletek befolyásolhatják az érzelmek azonosításának képességét a csoporton kívüli személyekben (Kawakami et al., 2017).

Vannak azonban olyan implicit folyamatok is, amelyek a személyek tudatosságán kívül is működhetnek. Az emberek hajlamosak nem felismerni, hogy milyen asszociációik vannak egyes társadalmi csoportokkal kapcsolatban, vagy nincsenek tudatában, hogy ezek az asszociációk hogyan befolyásolják a reakcióikat a csoporton kívüli tagokra (Kawakami et al., 2017). Kutatások kimutatták, hogy a csoportok közötti elfogultság esetén az emberek implicit motivációja a diszkrimináció, és az észlelési folyamat megkönnyíti ezt a motívumot. Ez korlátozhatja az önszabályozást, és ezért különösen káros (Kawakami et al.,2017). A következőkben azt nézzük meg, hogy lehet ezeket a hatásokat lecsökkenteni.

EMOCIONÁLIS IDENTIFIKÁCIÓ ÉS EMPÁTIA

Az érzelmi azonosulás nagyon fontos a kommunikáció megkönnyítése érdekében, és a kutatások alátámasztják, hogy jobban fel tudjuk ismerni a csoporton belüli tagok érzelmeit, mint a csoporton kívüliekét (Elfenbein & Ambady, 2002). Ami még aggasztóbb, hogy az emberek hajlamosak kevésbé empatikusak lenni, ha valami rossz történik egy kívülálló csoporttal, sőt néha még kárörvendőek is ilyen esetekben (Kawakami et al.,2017). A kutatások azt is kimutatták, hogy agyi tevékenység tapasztalható az emberek jutalomhoz kapcsolódó agyi területekben.

tein, amikor egy szociálisan versenyképes célcsoport (outgroup) fizikai és érzelmi kárt szenved (Cikara, Bruneau & Saxe, 2011). A kívülálló csoport hallgatóságos azonosítása, sztereotipizálása és előítéletei befolyásolják az érzelmek megértésének képességét a csoporthoz tartozó tagokban, valamint empátiánkat és reakciónkat a csoporton kívüli tagok szerencsétlenségei iránt (Kawakami et al., 2017). Az elfogultság csökkentése során megemlítették, hogy hangsúlyozni kell a csoportok közötti befogadást és közös vonásokat (Houlette et al., 2004; Stephan & Stephan, 2001 in Dovidio, Gaertner, Ufkes, Saguy & Pearson, 2016).

Az elfogultság csökkentése akkor realizálható, ha az embereknek sikerül jobban azonosulnia egy bizonyos kívülálló csoporttal (hogy úgy lássa, jobban hasonlít önmagára), és növelni az empátiát és fokozottan törődni jóllétükkel (v.ö. Cikara & Fiske, 2011; Cikara, Bruneau, van Bavel & Sakse, 2014 in Kawakami et al., 2017). Az empátia azt jelenti, hogy "az emberek felismerik másokban az érzelmi tapasztalatokat, megtapasztalják a hasonló érzéseket és érzelmeket, és így motiváltak arra, hogy enyhítsék mások szenvedéseit, ami gyakran támogató magatartást eredményez." (Cikara et al., 2011 p.149).

Megemlítik, hogy az empátia gyakorlása egy kívülálló csoportba tartozó személy iránt javíthatja az egész csoport iránti hozzáállást (Isd. Batson, 1991 in Batson, Chang, Orr & Rowland, 2012).

Batson et al. (1997) kifejlesztett egy empátiás attitűdmodellt, amely azt állítja, hogy több lépést kell megtenni a kívülálló csoporttal szembeni pozitív hozzáállás növelésére:

1. Ha átéljük a megbélyegezett csoport egyik rászoruló tagjának perspektíváját (azaz elképzeljük, hogy ezt az egyént hogyan befolyásolja helyzete), az fokozza az empatikus érzelmeket az egyén iránt.

2. Ezek az empatisz érzések ahhoz vezetnek, hogy az adott egyén jóléte fontosabbá válik számunkra.
3. Feltételezve, hogy az egyén csoporttagsága annak helyzetének szembetűnő alkotóeleme, a megnövekedett pozitív értékelésnek a csoport egészére kell hatnia, megnövelve így a csoport iránti pozitív megítélést és az érdeklődést (Batson et al. (1997, p106).

A serdülők között végzett kutatások alapján, ha valaki képes kimutatni az empátiáját, akkor kevésbé válik áldozattá a kortárs kapcsolatokban, vele kapcsolatosan kevesebb olyan társadalmi probléma és internalizálási rendellenesség tapasztalható, mint amilyen, például, a depresszió. (Gleason, Jensen-Campbell, & Ickes, 2009). Ezen kívül azok a diákok, akiknek jobb az érzékelési képességük, jobban megértik és szabályozzák az érzelmeiket, nagyobb érzelmi tudatosságot mutatnak, aminek eredményeként jobban megértik önmaguk és mások érzelmeit és cselekedeteik következményeit. Ezért az empátia fontos szerepet játszik az ifjúság pszichológiai és társadalmi alkalmazkodásának előmozdításában (Castillo, Salguero, Fernández-Berrocal & Balluerka, 2013). Az érzelmek szabályozása összekapcsolódik az érzelmi intelligenciával, amelyről a továbbiakban beszélünk.

ÉRZELMI INTELLIGENCIA ÉS RUGALMASSÁG

Ezeket az eredményeket figyelembe véve az érzelmi intelligencia (EI) fontos szerepet játszhat, amikor egy kívülálló csoporttal rosszul bántak, és segíthet az empatisz képességek fejlesztésében.

EI egy ember képessége arra, hogy:

1. Érzékelni tudja saját és mások érzelmeit.

2. Meg tudja érteni ezen érzelmeknek a jelentését.

3. Az egyén érzelmeinek a szabályozása

Azok az emberek, akik felismerik saját érzelmeiket, és képesek mások érzelmi utalásainak az olvasatára, hatékonyabbak az élet különböző területein, mint azok, akiknek alacsony az EI szintjük. Például, ha egy személy képes felismerni, megérteni és szabályozni saját és mások érzelmeit, ez növeli a konfliktusmegoldási képességeit, és több egészséges kapcsolat kialakítására lesz képes (Brackett, Rivers, & Salovey, 2011). Következésképp, az EI képes a kapcsolatok alakulását és fenntartását befolyásolni (Goleman 1995), és fontos szerepet tud játszani az interperszonális kapcsolatok minőségében (Saarni, 1999 in Schutte, Malouf, Bobik, Coston, Greeson, Jedlicka, Rhodes & Wendorf). Kutatások azt is kimutatták, hogy az alacsony érzelmi intelligenciájú emberek (akik kevésbé látják a másik szemszögéből a világot) rasszista attitűdökkel és előítéletekkel rendelkeznek (Onraet, Van Hiel, De Keersmaecker, Fontaine, 2017).

Az fiatalokra foglalkozó szakirodalom megvizsgálása során láthatjuk, azok a diákok, akik utasításokat kaptak az EI kapcsán, sokkal pozitívabb osztálytermi klímát tudtak teremteni, mint más társaik (Rivers, Brackett, Reyes, Elbertson és Salovey, 2012). Kevesebb szorongást, társadalmi stresszt és depressziót tapasztaltak, mint azok, akik nem voltak képzetek az EI-ben (Ruiz-Aranda, Castillo, Salguero, Cabello, Fernández-Berrocal, & Balluerka, 2012; Ruiz-Aranda, Salguero, Cabello, Palomera, & Fernández-Berrocal, 2012 in Castillo et al., 2013).

A stressztűrő képesség pozitív fiataalkori fejlődéshez vezet (Larson, 2006), az empátia serdülőkorban fejlődik ki (Shellenbarger, 2013). A stressztűrő képesség hasznos a serdülők számára az egészséges

identitástudat elsajátításában (Dent, 2016), az empátia pedig segíti az érzelmi, valamint a szociális kompetencia fejlődését serdülő- és felnőttkorban (Allemande, Steiger & Fend, 2014).

Az stressztűrő képesség meghatározása: „a megfelelő alkalmazkodás folyamata nehézségek, traumák, tragédiák, fenyegetések, vagy akár jelentős stresszforrások – például családi és párkapcsolati problémák, súlyos egészségügyi problémák vagy munkahelyi és pénzügyi stressz-faktorok – esetén (American Psychological Association, 2014). Lee, Cheung & Kwong (2012) a reziliencia képességről szóló áttekintésükben három fő szempontot különítünk el: rezilienciát, mint képességet, mint folyamatot és mint eredményt. Ezen képességek kapcsán a stressztűrő képesség kifejlesztése nagyon fontos elem a serdülők számára. A reziliencia az a képesség, amivel az egyén hatékonyan és gyorsan ki tud lépni a stresszes helyzetből (Tugade & Fredrickson, 2004), amikor ezt teszi, nemcsak sikerélményt él át, hanem meggyőződik arról, hogy elég erős ahhoz, hogy a jövőben is szembenézzen nehézségekkel, mindez a nehéz idők elmúltával is pozitív érzésként raktározódik el. A reziliencia védő tényezőként működik, amely fokozza a pozitív gondolatokat és egészséges személyiségjellemzőkhöz vezet (Shastri, 2013).

A kutatások megállapították, hogy a stressztűrő képesség nagy szerepet játszik az egyének jólétének előmozdításában és javításában (Kimberly, Christopher & Kulig, 2000; Souri & Hasanirad, 2011; Hasse et al., 2014; Fabio & Palazzeschi, 2015; Scoloveno, 2015). A stressztűrő képesség felkészíti az egyént arra, hogy harcoljon és éber maradjon bármilyen kockázattal szemben, és ezáltal visszatartó erőként szolgáljon bármely rossz megküzdési és viselkedési stratégiához. A pszichológiai jólétet pozitívan befolyásolja az empátia is (Ickes, 2003; Khajeh, Baharloo & Soliemani, 2014; Bourgault et al., 2015; Shanafelt,

2005; Choi et al, 2016; Morelliet al., 2017). Az empátia javítja az egyén önképét, és hozzájárul a kapcsolatok fenntartásához (Chung, 2014), amelyek hozzájárulnak az egyén jólétéhez. Az empátia a stressztűrő képesség egyik kulcsfontosságú eleme (Brooks és Goldstein, 2003), mivel amikor az egyén megpróbálja megérteni mások perspektíváját, felkészül arra, hogy megbirkózzon minden olyan helyzettel, amely esetleg az útjába kerül. Ha mások helyzetébe képzeljük magunkat, megtanulhatjuk a rugalmasságot anélkül, hogy stresszes helyzetet kéne átélnünk. Az elmúlt évek során számos kutató talált összefüggést az empátia és a reziliencia között. (Samani et al., 2007; Grant & Kinman, 2014; Haramati & Weissinger, 2015; Smith & Hollinger-Smith, 2015).

A rugalmasság nagyobb önbizalmat és önérzetet biztosít az egyén számára, amely képessé teszi őt a stressz és a negatív érzelmek hatékony kezelésére, és így fontos szerepet játszik a pszichológiai egészségben. Rutter (2008) megállapította, hogy létezik egy általános tévhit, miszerint a rugalmas emberek nem tapasztalnak negatív érzelmeket vagy gondolatokat, és minden helyzetben magas jólétet és optimizmust mutatnak. Ezzel a tévhittel ellentétben a valóság továbbra is az, hogy a rugalmasság olyan egyéneken belül mutatkozik meg, akik hatékonyan és viszonylag könnyen eligazodhatnak a krízisekben, és hatékony módszereket alkalmaznak azok megküzdéséhez.

Az empatikus egyének pozitívan érzékelik saját énjüket, ami empatikus érzéseikből és mások felé irányuló cselekedeteikből fakad. Lyubomirsky és Layous (2013) pozitív aktivitási modellje szerint a mások iránti kedvesség és hála fokozza az egyén jólétét. Az empátia növeli az önértékelést és segít, hogy legyen életcélunk, de a túlzott engedékenység pszichológiai problémák kialakulását is eredményezheti. (Manczak, DeLomgis és Chen, 2016).

A történetek összekapcsolják az embereket. Ahogy a híres mottó mondja: „Az ellenség az, akinek a történetét még nem ismered”, arra a következtetésre juthatunk, hogy ha megismerjük valaki történetét, akkor jobban megértjük az egyént is. Ami ahhoz vezet, hogy az emberek jobban megismerik és megértik egymást.

Szakirodalom

- Allemande, M., Steiger, A.E. & Fend, H. A. (2014). Empathy development in adolescence predicts social competencies in adulthood. *Journal of personality*, 83(2), 229-241.
- Bourgault, P., Lavoie, S., Paul-Savoie, E., Gregoire, M., Michaud, C., Gosselin, E. & Johnston, C. (2015). Relationship between empathy and well-being among emergency nurses. *Journal of emerging nursing*, 41(4), 323-328. doi: 10.1016/j.jen.2014.10.001
- Brooks, R. & Goldstein, S. (2003). *Nurturing resilience in our children: answers to the most important parenting questions*. New York: Contemporary Books.
- Choi, D., Minote, N., Sekiya, T. & Watanuki, S. (2016). Relationships between trait empathy and psychological well-being in Japanese university students. *Psychology*, 7, 1240-1247.
- Chung, M.S. (2014). Pathways between attachment and marital satisfaction: The mediating roles of rumination, empathy, and forgiveness. *Personality and individual differences*, 70, 246-251.
- Dent, M. (2016). *Building children's resilience*. Murwillumbah: Pennington Publications.

- Fabio, A. & Palazzeschi, L. (2015). Hedonic and eudaimonic well-being: the role of resilience beyond fluid intelligence and personality traits. *Frontiers in Psychology*, (6) doi: 10.3389/fpsyg.2015.01367.
- Grant, L. & Kinman, G. (2014). Emotional resilience in the helping professions and how it can be enhanced. *Health and Social Care Education*, 3(1), 23-34.
- Hasse, J.E., Kintner, E.K., Monahan, P.O. & Robb, S.L. (2014). The resilience in illness model, part1: exploratory evaluation in adolescents and young adults with cancer. *Cancer Nursing*, 37(3).
- Haramati, A. & Weissinger, P.A. (2015). Resilience, empathy and well-being in health professions: An educational imperative. *Global advances in Health and Medicine*, 4(5), 5-6.
- Ickes, W. (2003). *Everyday mind reading*. New York: Prometheus Books.
- Isaacs, A.J. (2014) Gender differences in resilience of academic deans. *Journal of Research in Education*, 24(1).
- Khajeh, A., Baharloo, G. & Soliemani, F. (2014). The relationship between psychological well-being and empathy quotient. *Management Science Letters*, 4(6), 1211-1214.
- Kimberly, A., Christopher, K. & Kulig, J. (2000). Determinants of psychological well-being in Irish immigrants. *Western Journal of Nursing Research*, 22 (2), 123-143.
- Larson, R. (2006). Positive youth development, willful adolescents, and mentoring, *Journal of Community Psychology*, 34 (6), 677-689.

- Lee, T.Y., Cheung, C.K. & Kwong, W.M. (2012). Resilience as a positive youth development construct: a conceptual review. *Scientific World Journal*, 390-450. doi:10.1100/2012/390450.
- Lyubomirsky, S. & Layous, K. (2013). How do simple positive activities increase well-being? *Current Directions in Psychological Science*, 22 (57).
- Manczak, E.M., DeLomgis, A. & Chen, E. (2016). Does empathy have a cost?
- Diverging psychological and physiological effects within families. *Health Psychology*, 35, (3), 211–218.
- Morelli, S., Ong, D., Makati, R., Jackson, M. & JamilZaki, J. (2017). Empathy and well-being correlate with centrality in different social networks. *PANS*, 114 (37) 9843-9847.
- Rutter, M. (2006). Implications of resilience concepts for scientific understanding. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094, 1–12.
- Ryff, C.D. & Keyes, C.L.M. (1995). The structure of psychological well-being Revisited. *Journal of Personality & Social Psychology*, 69(4), 719-727.
- Samani, S., Jokar, B., Sahragardan. (2007). Resilience, mental health and life satisfaction. *Psychiatry and Clinical Psychology Journal*, 13(3): 290-295.
- Scoloveno, R. (2015). A theoretical model of health-related outcomes of resilience in middle adolescents. *Western Journal of Nursing Research*, 37(3).

- Shanafelt, T. D., West, C., Zhao, X., Novotny, P., Kolars, J., Habermann, T., & Sloan, J. (2005). Relationship between increased personal well-being and enhanced empathy among internal medicine residents. *Journal of General Internal Medicine*, 20, 559-564. <http://dx.doi.org/10.1007/s11606-005-0102-8>.
- Shastri, P.C. (2013). Resilience: building immunity in psychiatry. *Indian Journal of Psychiatry*, 55(3), 224-234.
- Shellenbarger, S. (2013, October 15). Teens are still developing empathy skills. *The wall street journal*. Retrieved from: <https://www.wsj.com/articles/teens-are-still-developing-empathy-skills-1381876015>.
- Smith, J.L. & Hollinger-Smith, L. (2015). Savoring, resilience, and psychological well-being in older adults. *Aging and Mental Health*, 19(3), 192-200. doi: 10.1080/13607863.2014.986647. Epub 2014 Dec 4.
- Souri, H., & Hasanirad, T. (2011). Relationship between Resilience, Optimism and Psychological Well-being in Students of Medicine, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 30, 1541-1544.
- Tugade, M.M. & Fredrickson, B.L. (2011). Resilient individuals use positive emotions to bounce back from negative emotional experiences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86(2), 320-333. Doi: 10.1037/0022-3514.86.2.320
- Vinayak S, Judge J. Resilience and empathy as predictors of psychological wellbeing among adolescents. *Int J Health Sci Res*. 2018; 8(4):192-200.

3. KÖZÖSSÉGÉPÍTÉS A STORYTELLING TECHNIKÁJÁVAL

Az évszázadokon és a legkülönbözőbb szélességi körökön átívelve, nők és férfiak gyermekkorát és életét kísérték végig az elmesélt történetek, már kiskoruktól segítve őket a nehézségekkel és félelmekkel szemben.

Hagyományosan a tündérmesék segítették át a lányokat és a gyereket az ébrenlét és az alvás közötti nehéz átmenetben. Bölcsen, csak a hang zengését használták, hagyva, hogy a képek érvényesüljenek azok számára, akik a sötétben a történetet hallgatták.

A történetek elbeszélése és meghallgatása ősi, elemi emberi gyakorlat, amely segítséget nyújt az ember azon törekvésében, hogy értelmet találjon az életben.

Amikor a világ lakosságának többsége földműves volt, és vidéken élt, a szóbeli közlés volt a kommunikáció, valamint az egyéni és kollektív fejlődés legfőbb eszköze.

Nagyra becsüljük azt az elképzelést, miszerint egy közösség egy közös narratíva köré szerveződve jön létre. Ez nemcsak a nagy közösségekre, de a kis ideiglenes csoportokra is érvényes, akárcsak egy osztályra, amelynek tagjai gyakran küzdenek azért, hogy közösségnek érezzék magukat. Az elbeszélés jelenti a szólásszabadságot, a tapasztalatok megosztását, a világokhoz való csatlakozás, az azonosulás megkönnyítését.

Egy történet elmesélése, legyen az az enyém, kitalált, vagy elolvasott: kreatív cselekedet. A hangszín, az elbeszélés ritmusa, az egymást követő képek és a választott szavak sokat elárulnak arról, aki elmondja, aki for-

mát és alkotói identitást kölcsönöz neki. Az identitás ilyen értelemben vett témája központi jelentőségű a történetmesélésben, mind egyéni, mind közösségi szinten. A történetek hallgatása közös élményt teremt.

A narráció révén bárki közvetlenül megtapasztalhatja a narratíva erejét, értelmes kapcsolatokat hozva létre egymással és a közösség tagjaival. Ahogy Hamilton és Weiss (2005) írja: „Az elbeszélés a legrégebbi oktatási forma. Az emberek szerte a világon mindig meséltek azért, hogy kulturális meggyőződésüket, hagyományaikat és történelmüket átadják a jövő generációinak. Miért? A történetek állnak mindennek középpontjában, ami emberré tesz minket.”

Milyen előnyei vannak a történetmesélésnek? A mesemondás és a cselekvés összekapcsolódnak, így a mese lehetőséget ad az embereknek, hogy a saját útjukat járják a tudatosságuk, kapcsolódásaik, átalakulásaik, érzelmeik kimutatása szempontjából, hogy megtalálják önmagukat, hogy nevéssenek és sírjanak. A történetmesélés és általában a művészetek kommunikációt és bizalmat teremtenek egy csoportban vagy egy közösségben, mert ahol megosztozunk, ott hidak és hálózatok épülnek, túl a társadalmi és kulturális különbségeken.

A történetmesélést széles körben alkalmazzák a tanítás során és az iskolákban. A társadalmi történetmesélés megtanít bennünket arra, hogy a mesélés az újraolvasás és az újragondolás módja is. A történelem egyesíti a történetet és az intimitást. A mesélés közben kicsit magadról is beszélsz, a képzeleted szárnyal, és el tudod érni, hogy a hallgatók fantáziája is beinduljon. A történetek kitalálása megváltoztatja a nézőpontot, még a múlt olvasataiban is, mert talán létezik egy meglepő pszichológiai hozadéka is, hiszen a biztonság és a szabadság érzetét nyújtja. A mesélés a szabadság, a béke és a gyönyörű játék pillanata.

4. MIÉRT FONTOS A (ROMA) DRÁMA?

A színház és a dráma története sokszor bebizonyította, hogy egy társadalom akkor válhat aktív emberek közösségévé, akik felelősek a tetteikért és tudják befolyásolni saját sorsukat, ha a közösség tagjai ki tudják fejezni magukat a dráma és színház nyelvén. A lírai és epikus művek – hasonlóan a zenéhez vagy a képzőművészethez – többnyire az érzelmekre, a létállapotokra és az eseményekre koncentrálnak. Ezekben a művekben a személyes cselekvés, a részvétel és az érdekek verbális érvényesítése nem prioritás. A görög demokrácia nem lett volna teljes a görög színház nélkül. A középosztály felemelkedésében kulcsfontosságú szerepet játszott William Shakespeare Angliában, Molière Franciaországban, valamint Arthur Miller, Eugene O'Neill vagy Tennessee Williams művei egyaránt fontosak voltak a modern demokrácia felépítéséhez az Egyesült Államokban – csak, hogy egy pár drámaíróról említsünk. Még az előző századfordulón Oroszországban a középosztály létrehozásáért folytatott kevésbé sikeres küzdelem sem érthető meg Csehov drámái nélkül.

Ha a roma közösség nem képes létrehozni és megismerni saját drámairodalmát, megérteni, megismerni és internalizálni az „itt és most” cselekvő szereplők sikerének vagy kudarcának kérdéseit, döntéseket hozni és vállalni a felelősséget, nem valószínű, hogy cselekvővé és sikeressé válhat saját története nélkül, amelyet saját tagjai írnak és adnak elő.

Annak érdekében, hogy lássuk, mennyire változatos a különböző roma közösségek és szereplők társadalmi kontextusa Európa szerte, valamint, hogy mennyire változatosak a roma drámai hősök – értékeiket, kihívásaikat, döntéseiket, tevékenységeiket, eredményeiket és hatásukat tekintve fontos, hogy egy rövid áttekintést

tegyünk a roma drámáról általában és az vizsgált színdarabokról is, amelyeket az oktatási programunkban részletesen fel fogunk dolgozni.

5. A HŐS

Miután általánosságban megvizsgáltuk a művészetnek az emberek fejlődésére gyakorolt lehetséges hatásait, a különböző csoportok tagjainak közelebb hozását, valamint a történetmesélés és a drámák különleges potenciálját, az alábbiakban bemutatjuk a hős fogalmát, amely minden drámában releváns, és amely modell alkalmazható az aktív polgárookra is.

A hős fogalma értéksemleres, ami azt jelenti, hogy a hős útja minden aktív szereplőre (aktív polgárra) igaz lehet, még akkor is, ha értékrendjük nem azonos a miénkkel, vagy döntéseik, tevékenységeik nem fogadhatók el számunkra. Egy csoport egyes hősei negatív hősök lehetnek egy másik számára. Elemezhetjük és megvitathatjuk a hős útjának részleteit, de vannak olyan szempontok, amelyek mindegyikre igazak lesznek.

Kihívás – Minden hősnek meg kell tapasztalnia vagy látnia kell a környezetében egy kihívást jelentő vagy problémás helyzetet. A kihívás jellegét tekintve, lehet egzisztenciális (pl. egy sárkány meg akarja enni a szerelmét). De ez összefügghet bizonyos etikai normákkal is (pl. az elhunyt személyt hagyományosan kell eltemetni, a szűz lányokat nem szabad akaratuk ellenére kiházasítani), vagy akár szimbolikusan kapcsolódhatnak bizonyos etikai normákhoz (a miniszternek bocsánatot kell kérnie, az unokának vissza kellene kapnia a nagymama sálját). Előfordulhat, hogy a fennálló helyzet két csoport ellentétes érdekeihez kapcsolódik (pl. az adott föld egyik vagy másik nemzethez tartozik-e), vagy érzelmekhez is kapcsolódhat (pl. bosszút kell állni, a síró lánynak ismét mosolyognia kell). Sokszor vegyes a kihívás jellege (pl. érzelmi és ellentétes érdekek által dominált, amikor a szeretett nőt akarom feleségül venni, de egy másik srác feleségül veszi), vagy ellentmondásosan

értelmezhető normák esetén (pl. a muszlim nőknek viselniük kell sálát: tekinthető etikai normának, de felfogható a férjeik érdekének is). Mindenesetre kihívást jelentő helyzetben ismerszik meg a hős, akinek normális időkben nem is lenne esetleg lehetősége hőssé válni.

Figyelembe kell vennünk a hős **gyökereit** (honnan származik, milyen tapasztalatokat szerzett), amelyek összefüggenek az értékeivel is (mik azok az értékek számára, amikért harcolna is, mi a különböző értékek prioritási sorrendje) és hovatartozása által is jellemezhetőek (családon, osztályon, nemzeten belüli és kívüli értékek.) A hős további tevékenysége talán könnyebben kitalálható, ha nála a gyökerek, az értékek és a kapcsolatok egy irányba mutatnak, azonban ezek sokfélék is lehetnek, sőt ellentmondásosak is. (Például ha a csoportomban mindenki utálta a B csoportot, én pedig megtanultam, hogy a csoportomért mindig ki kell állni, harcolni, de az anyám azt mondta, hogy törekedjek a békére, soha nem volt rossz tapasztalatom a B csoporttal, és a szerelmem a B csoportba tartozik, akkor mit fogok tenni, ha háború kezdődik a csoportom és a B csoport között?). Csak akkor tudjuk megérteni a hős helyzetét és lényegét, ha mindezeket az elemeket, valamint saját fizikai, mentális, szellemi, látható és rejtett jellemzőit egyaránt figyelembe vesszük. Bárki hőssé válhat, az is, aki bizonyos helyzetekben kicsi, gyenge vagy félénk.

Később a hősök mindig **döntéseket** hoznak – és általában a nehezebb utat választják, olyat, amit a legtöbb ember nem választana. Harcol egy sárkánnyal, vagy megengedi, hogy a nácik elől bujkáló emberek a pincéjébe rejtőzzenek. Ezek mind nehezebb döntések, mint csak sírni a többiekkel, amikor a sárkány megeszi a lányt, vagy azt mondani, hogy nem bújtathatod az üldözötteket, mert az veszélyes rád nézve. Ugyanakkor, ami egy ember számára nehéz lehet, vagy ami egy másik számára kihívást jelent, az a körülményektől (14 évesen egy csecsemőt

világra hozni egyes közösségekben nem nehéz döntés, míg másokban igen) és személyes tulajdonságoktól (valakinek nehéz hallgatni, másoknak nehéz megszólalnia feszült helyzetben) függően változik.

A döntéseket néha az ösztönök vezérlik, máskor hosszas gondolkodás előzi meg őket. De mindkét esetben eljön az a pont, amikor az adott helyzetben az ember teste, lelke vagy szája „igen”-t mond.

A döntés után mindig a **cselekvés** következik. Ami nagyon sokféle lehet: a cselekvés műfaját (fizikai vagy verbális harc, trükk, békés megközelítés stb.), és időtartamát – pár perces cselekvéstől évekig húzódóig (pl. beteg gyermek évekig történő ápolása) – tekintve is. Különböző nézőpontjaink lehetnek arra nézve, hogy a tevékenység normális-e, vagy nagyon szélsőséges, és a hősi cselekedetek lehetnek kisebbek vagy nagyobbak is. De, ami nagyon fontos, hogy a cselekvés mindig valamilyen **változást** hoz magával – ez lehet a hős életében történő változás, vagy a közösségükre vagy az egész világra kiható is. A változás lehet közvetlen/direkt (pl. mikor egy konkrét problémát oldanak meg) vagy indirekt/közvetett (amikor a hős elbukik – áldozattá is válhat – de inspiráló példával szolgál a többiek vagy a következő generáció számára).

A hős ezen modelljén kívül, amelyet a Független Színház Magyarország használ, vannak mások is.

Az *ezerarcú hős* című könyvében Joseph Campbell azt igazolja, hogy nagyon sok népszerű történet, akár több ezer éves vagy kultúrákon átívelő történetek, egy adott szerkezetet követnek. Ezt a mintát ma mitológiai struktúrájának nevezzük vagy a hős útjának (*the hero's journey*). Egy adott cselekményszerkezeten túl, a hős útjának ismétlődő szereplőgárdája van, amelyeket karakterarchetípusoknak nevezünk. A nyolc archetípus:

1. A HŐS:

A hős a közönség személyes idegenvezetője a történet során. Nagyon fontos, hogy a közönség együtt tudjon érezni vele, mert az ő szemszögén keresztül ismerik meg a történetet. Az utazása során elhagyja az addig ismert világát, és belép egy új, ismeretlen világba. Ez az új világ annyira különbözni fog az előzőtől, hogy az addig használt képességei haszontalanok, kevesek lesznek. A hős és a közönség együtt sajátítja el az új világ szabályait, hogy megmentsék a világot.

2. A MENTOR:

A hősnek nagyon gyorsan meg kell tanulnia, hogyan élje túl az új világot, ebben segítenek a mentor tanácsai. Ez a mentor magyarázza el, hogyan működik a világ és megtanítja a hősnek, hogy használjon minden veleszületett képességet. A mentor felszereléssel is megajándékozza a hőst, mert a zöldfülű hősnek soha sincs tisztességes fegyvere vagy páncélja. A mentor gyakran a cselekmény előmozdításáért is felel. A hősök vonakodhatnak elhagyni a világot, amelyet ismernek egy olyanért, amit nem. Ahogy a hős a jó útra tér és megtanul mindent, amire szüksége lehet, a mentor eltűnik. A hősöknek segítség nélkül kell harcolniuk.

3. A SZÖVETSÉGES:

A hős nagy kihívások elé néz; ezek túl nagyok ahhoz, hogy egy ember egyedül nézzen velük szembe. Szükségük lesz valakire, aki elvonja az örök figyelmét vagy hordozza a felszerelését. Ráadásul az út kissé unalmassá válhat, ha egy másik szereplő nem lép kapcsolatba vele.

4. A HÍRNÖK:

A hírnök a kezdetekben jelenik meg, hogy bejelentse a változás szükségét a hős életében. Ők a katalizátorok, akik mozgásba hozzák az egész kalandot. Míg gyakran jelentenek híreket egy távoli ország bajba kerüléséről, addig egy elégedetlen hősnek egyszerűen megmutathatják az új élet csábító lehetőségét. Időnként kiválasztják a hőst, és egy olyan utazásra hívják őket, amelyet egyébként nem vállalnának be.

5. A SZÉLHÁMOS:

A szélhámos szórakozást és humort hoz a történetbe. Amikor komor vagy érzelmileg feszült a pillanat, a szélhámos egy kis pihenést biztosít a közönségnek. Gyakran egy másik dolga is van a szélhámosnak: megkérdőjelezni a status quo-t. Egy jó szélhámos külső perspektívát kínál, és fontos kérdéseket tár fel. Remekül használhatók a történet vagy a többi szereplő cselekedeteinek árnyalására (lampshading) is.

6. AZ ALAKVÁLTÓ:

Az alakváltó elhomályosítja a szövetséges és az ellenfél közötti határokat. Gyakran szövetségesként kezdik, majd egy kritikus pillanatban elárulják a hőst. Máskor kérdéses hűségük, mert ide-oda ingadoznak. Ettől függetlenül a vonzerő és az esetleges veszély kínzó kombinációját nyújtják. Az alakváltók hasznosak a történetben, mivel érdekes kapcsolatokat teremtenek a szereplők között, és feszültséget adnak a szövetségesek jeleneteinek.

7. AZ ŐRZŐ:

Az őrző vagy a küszöb őrzője teszteli a hőst, mielőtt nagy kihívásokkal nézne szembe. A történet bármely pontján felbukkanhatnak, de min-

den esetben egy bejáratot vagy valamiféle határt őriznek. Üzenetük a hősnek világos: „Menj haza és felejtsd el a küldetésedet”. Üzenetük van a közönség számára is: „Itt veszély rejlik”. Ezután a hősnek bizonyítania kell rátermettségét egy rejtvény megválaszolásával, a besurranással vagy az őt legyőzésével.

8. AZ ÁRNYÉK:

Az árnyékok a történet gonosztevői. Azért léteznek, hogy fenyegetést, konfliktust hozzanak a történetbe, és hogy akadályokat teremtsenek a hősnek. Mint sok más archetípusnak, az árnyékoknak nem kell kifejezetten karaktereknek lenniük. Az árnyék különösen akkor hatékony, ha valamilyen módon tükrözi a hőst. Megmutatja a közönségnek azt az embert, akivé a hős válhat, ha rossz útra tér, és kiemeli a hős belső küzdelmét. Mindez értékesebbé teszi a hős sikerét.

6. MŰVÉSZETTEL ÉS IFJÚSÁGI MUNKÁVAL KAPCSOLATOS MÓDSZERTANOK

Miután bemutattuk az általános művészeti potenciált és a hős fogalmát, fontos, hogy megvizsgáljuk a partner szervezetek egyéb kezdeményezéseinek, valamint országukban működő más kezdeményezéseknek módszereit, hogy beépíthessük azokat a projekt megvalósításába.

Olaszország:

A Rampa Prenestina módszertana a művészi nyelvek alapvető hatásának tapasztalatain alapul, elsősorban a gyermekek, fiatalok és felnőttek számára készült szakmai képzésekre, és a kreatív folyamatokra összpontosít. A területen szerzett több mint húsz éves tapasztalatukat olyan meghatározó pedagógusok inspirálták, mint Franco Lorenzoni, Paulo Freire, José Antonio Abreu, és ez adja a Sebastiano Spinella, Ursula Mainardi és munkatársai által vezetett szövetség nevelési tapasztalatainak gerincét a színházművészet, ide értve a cirkuszművészetet is, a zene, a storytelling és általában a kreatív játékok terén.

Az oktatási, társadalmi és terápiás képzési területekkel való találkozás elősegítette az aktív és nyitott módszertan különböző összefüggésekben és helyzetekben való felépítését. A fő cél egy kreatív és reflektív folyamat biztosítása és ösztönzése, amelynek célja a készségek elsajátítása, valamint a résztvevők potenciáljának és képességeinek tudatosítása. A csoportmunka mindig kedvez a fejlődésnek és az egyén önértékelésének, intim és védett környezetet teremt, megkönnyítve az érzelmek és gondolatok artikulálásának folyamatát, a nagyobb tudatosságot, illetve egyensúlyt hozva létre. A színház, a cirkusz, a mesemondás, a kreatív játék és a zene eszközein keresztül képesek vagyunk

egy személyes és kollektív kifejező nyelvet létrehozni, felfedezni és erősíteni identitásunkat és képünket, egyfajta „hős”- énként.

A hős archetípusa, ahogy a többi archetípus is a kollektív fantáziából, hagyományos és nem-hagyományos történetekből, mesékből, legendákból és személyes történetekből születik, segít megvilágítani módszertanunk céljait és megerősíteniünk annak hatásait.

PÉLDÁK MUNKAESZKÖZRE

- Gyerekkori és utcai játékok. (Hagyományos és ismert gyermekjátékok, amelyek könnyen felismerhetők a résztvevőknek; az első lépésben használjuk, a tábor meglátogatása és a gyermekek játékra hívása a cél, az első kapcsolat kialakítása és a részvételi vágy felkeltése. Később ugyanazokat a játékokat lépcsőről lépésre kidolgozzák a fiatalok, a színházi formát adva nekik.)
- Együttműködő játékok. (A résztvevők közötti kapcsolatok kialakítását célzó kollektív relációs játékok segítik őket egymás megismerését és a korlátok, például a különbség és a féltékenység legyőzését.)
- Figyelem és koncentrációs játékok. (A résztvevők képességeinek fejlesztése, hiszen gyakran hiányzik a megfelelő koncentrációs képesség, ami a további munkához szükséges lenne.)
- Bizalmi, kapcsolattartási és kapcsolati játékok. (A cél a másik megismerése és bizalomépítés a csoport tagjai között.)
- Felfedező és térgazdálkodási játékok. (A résztvevők gyakran a tábor korlátozott terében, kis konténerekben, kunyhókban, lakókocsokban élnek, kevés tapasztalattal rendelkeznek tréningező közössé-

gi termekről, eltérően érzékelik a helyet, és friss tapasztalatokra szorulnak a térhasználatról emberi kapcsolatok esetében és színházi szempontból is (például intim tér, relációs tér, társadalmi tér, előadói tér.)

- Maszkok és bábszínház használata.
- Zeneiség és ritmus, hangszerek felfedezése, a hang használata a beszédben és az éneklésben. (Különösen fontos lépés a saját személyes kifejezési módjának – vagy módjainak – kialakításában, ami zenei készségek felfedezését eredményezheti, de főleg a különböző modalitások felismerésének javítását segíti elő a kommunikáció hangnemében és ritmusában.)
- Önmagának a bemutatása (Az első fontos lépés saját identitásának és egyediségének tudatosításához a mindennapi életen túl. A hős és a hősnő felfedezése önmagában, a saját életében és a másikéban, a hős és hősnő példája a környezetünkben.)
- A bohóc: könnyedség álarca alatt nevet önmagán. (Fedezze fel az önirónia értékét, az egyszerűség költészetet, annak értékét, hogy másokat megmosolyogtasson, felismerje és megossza saját törékenységét, hogy kiderüljön, gyakran ez az, ami mindenkiben közös.)
- Találékonyág és mesemondás. (A képzelőerő fejlesztése, ami segít a mindennapi élet eseményeit epikus szemmel meglátni.)
- A képzelet és a személyes emlékezet beindítása. (Illusztrációk, fényképek, zene és dalok révén, többszenzoros élmény, mint pl. a szaglás és tapintás.)

PÉLDA EGY KÍSÉRLETI TALÁLKOZÓRA (2-3 ÓRA)

- Üdvözlés
- Egyéni bemutatkozás játékok segítségével
- A személyes, társadalmi és strukturális terek felfedezése játékokkal
- Kreatív és kifejező eszközök kipróbálása (színházi játékok, cirkuszi hangszerek, bohócok, dalok) gyakorlása
- Improvizációk: az adott eszközök gyakorlati használatával
- Kiscsoportos vagy egyéni munka, amiben teret adnak a kifejező ingereknek
- A munkájuk bemutatása a többieknek
- Beszélgetés és elemzés
- Relaxációs zárás
- Elköszönés

Románia:

Fő eszközünk (Giuvlipen Társulat) a tevékenységeinkben az egyértelmű társadalmi üzenettel rendelkező művészet létrehozása.

Úgy gondoljuk, hogy társadalmi szintű változást tudunk elérni a színházzal, amelynek hatalma van arra, hogy a közönség megismerje azo-

kat a problémákat, amelyekkel a roma emberek a joghatóságukban szembesülnek, ez együttérzést váltson ki belőlük, ami miatt hatást gyakorolnak a hatóságok működésére.

A Roma Színészek Egyesületét 2015. novemberében roma színészek, művészek és kulturális szakemberek alapították azzal a céllal, hogy a roma kirekesztés elleni küzdelem egyik formájaként létrehozzanak egy gondolkodási és cselekvési struktúrát művészeti területen. A szövetség célkitűzései: kulturális integráció, művészeti és kulturális innováció a művészet területén és különösen a színházban, a roma jogok előmozdítása a művészet révén. A Roma Színészek Szövetségét Bukarestben hozták létre, egy aktív kulturális térben, amelynek célja a művészeti termékek hozzáférhetőségének javítása a kiszolgáltatott csoportok számára, és a művészet felhasználása e kiszolgáltatott csoportok támogatására.

2014 óta, amikor informális csoportként megalakult a Giuvlipen, megfigyeltük, hogy a művészet képes teret biztosítani az egyes közösségek társadalmi problémáinak komoly megvitatására, és konkrét változásokat hozhat létre a közönség és a közösségek számára.

Azzal, hogy ezeket a témákat a roma emberekkel közösen tárgyaljuk az elnyomottak színházában / fórum színházi műhelyekben és az előadások után, olyan tereket szeretnénk létrehozni, amelyeket tovább lehet fejleszteni a nehézségekkel küzdő emberek vitáinak és támogató csoportjainak létrehozásával.

A Giuvlipen fórumszínházi workshopokat szervezett a „Phenja. A nők elleni erőszaknak nincs színe!” az E-Romnja Egyesület által megvalósított projekt keretén belül. A műhelyek témái a következők voltak: roma nők elleni erőszak, korai házasság, iskolai lemorzsolódás, nemek

közötti egyenlőtlenség. A fórum színházi műhelymunkára Giurgiu és Giulesti városában került sor roma résztvevőkkel. 2015 novemberében és 2016 márciusában a Giuvlipen fórumszínházi műhelymunkákat tartott a roma közösség számára a bákói Valea Seacă-ban. A workshop alatt szó volt a roma migrációról, a roma nők elleni erőszakról, az egészségügyi rendszer rasszizmusáról stb.

2017-ben két fórumszínházi műhelyt indítottunk két roma közösségben (Mizil és Ferentari) a Sasto Vesto! projekt keretében, az OSF támogatásával. A projekt első részében, 2017 tavaszán, az E-Romnja egyesülettel együttműködve kezdtük meg a munkát roma közösségekkel Ferentariban (Ferentari, egészség visszavonva) és Mizilben (Vigyázzon egészségére!). A színházi előadást a közösségben, a „Stela and Dana közösségi központban” játszották, Zita Moldovan koordinálásával.

Mizil Románia egyik városa, ahol a legtöbb HIV-fertőzött van, és a roma közösségekben évente egy vagy több fiatal hal meg a kezelés hiánya miatt. Ezeknek a fiataloknak a családjait az információhiány és a HIV / AIDS ismeretlensége miatt gyakran megbélyegzik és jogtalanul ítélik el gyermekeik betegségéért. Az orvosi tájékoztatás hiánya sok szempontból érinti a közösséget, például a fiatal lányokat nem ösztönzik, hogy menjenek nőgyógyászhoz, mivel az a benyomásuk, hogy erre csak a szexuális élet kezdete után van szükség.

A ferentari cigány közösségben az előadásunk akkor zajlott, amikor az 5. szektor polgármestere bezárta a Caracuda-t – a Ferentari szociális szolgáltató központját, következképpen közegészségügyi visszaélést követett el a szomszédságban élő rászorulóknak ellen. Szolidaritásként számos egyesület írt alá petíciót a hatóságok visszaélése ellen. A civil szervezetek képviselői és a helyi aktivisták vitatták meg a közösség

egészségügyi problémáival kapcsolatos ellenállás módjait és formáit, a hatóságok jelenléte nélkül.

2018-ban a projekt fórum színházi előadásokkal folytatódott a bukaresti Colentina és Ferentari roma közösségek képviselőivel együtt. A "Sasti Vesti" ("A roma nők számára elérhet(etlen) közegészségügyi rendszer: történetek a Boldean közösségből") és az "Én ... („A roma nők számára elérhet(etlen) közegészségügyi rendszer: történetek Ferentari-ból) a Bukaresti Egyetem Szociológiai és Támogatási Kar több képviselőjének részvételével zajlott.

A két esemény központi témája a roma nők közegészségügyi rendszerhez és reprodukzív jogokhoz való hozzáféréseinek hiánya volt, hangsúlyozva mind a család, mind a közösség intim terének fontosságát, valamint a beteg, legyen akár roma beteg, kapcsolatát a háziorvossal, valamint, hogy milyen mértékben hatnak ki az életükre a sztereotípiák és társadalmi címkék. A "Sasti Vesti" rendezvényét Moldován Zita színésznő rendezte.

Sasto Vesto! a fórum színházat társadalmi mechanizmusként használta annak érdekében, hogy felhívja az egészségügyi dolgozók és az állami hatóságok figyelmét arra, hogy probléma van a romák egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáféréseivel kapcsolatban, és empátiát ébresszen (ami a hallgatóságban jelentkezett is) ezzel kapcsolatban. A fórum színházi előadásokon két roma közösség tagjait találkoztatták, és lehetőséget teremtettek az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés valós kérdéseinek megvitatására.

A fórumszínházi műhelyek két roma közösséget tájékoztattak és erősítettek meg jogaikra vonatkozóan, értelmes kommunikációt alakítottak ki a roma közösségek és az egészségügyi szolgáltatók között azáltal,

hogy biztonságos teret teremtettek a párbeszéd és a kölcsönös megismerés számára. A műhelyek után létrehozott színházi előadásokat maguk a résztvevők mutatták be. A két előadás a kiszolgáltatott közösségektől származó roma emberek jogait képviselte, és felhívták a nagy közönség figyelmét azokra az egészségügyi problémákra, amelyekkel a roma emberek szembesülnek.

A cél az volt, hogy megerősítsék a roma közösségeket abban, hogy művészi eszközökkel küzdjenek a rendszerszintű diszkrimináció és a helyi hatóságok negatív hozzáállása ellen, amelyek közvetlenül okolhatók egészségi állapotukért és bizonytalanságnak kitett életükért.

A projekt megválaszolta azokat a kérdéseket, amelyek a speciális egészségügyi szolgáltatások a közösség számára történő hozzáférhetőségéhez szükségesek a színházi fórum műhelyfoglalkozásai és előadásai révén. Oktató szerepet töltöttek be azáltal, hogy felajánlották a szükséges információkat a közösségek és a nagyobb közönség számára, a romák által felvetett konkrét kérdésekről. Sajnos az illetékes hatóságok, az egyik fő célközönség, nem válaszoltak meghívásunkra.

Az egészségügyi dolgozóknak lehetősége nyílt megismerni a közösségek közvetlen perspektíváját, hogy dekonstruálják a roma embereket érintő sztereotípiákat az egészségügyi rendszerhez való hozzáférés szempontjából (például az a sztereotípia él, hogy a roma emberek kulturális okokból és az oktatás hiánya miatt nem igénylik az egészségügyi ellátást). A színházi műhely hozzáférhető mechanizmusokat biztosított, hogy személyes narratívákon keresztül mutassák meg az egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés kérdését, és megoldási lehetőségeket vehessenek górcső alá. Emellett a két Giuvlipen előadással más-más kormányzati szervezetek képviselőit, valamint értelmiségieket, művészeket és aktivistákat is bevontunk arra, hogy

közösen megoldásokat keressünk a roma közösségek speciális egészségügyi problémáira.

Amit a legtöbb szegény roma közösségben a legnagyobb problémának azonosítottak, az az egészségügyi szolgáltatáshoz való hozzáférést biztosító személyi igazolványok és az infrastruktúra hiánya, a gettósodás, a közösség elszigetelődése, valamint a romákkal szemben élő negatív kulturális sztereotípiák, amelyek komolyan korlátozzák az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférésüket.

Minden általunk kiválasztott közösségben három hetes színházi műhelymunkát szerveztünk, amelyet két hónapos felmérés és egyeztetés alapozott meg, amely előkészítő szakasz az egyes közösségek az egészségügyi szolgáltatókhoz fűződő sajátos problémáira koncentrált.

Találkoztunk a két közösség tagjaival, akiket a közösségi segítők meghívtak a projektbe, nyílt megbeszéléseket folytattunk az egészségügyi szolgáltatókról, a közösségi kérdésekről, és ezek alapján a találkozókat, valamint a segítők ismeretei alapján választottunk minden közösségben egy 5 tagú csoportot, akik részt vehettek a workshopokon, és közösen kidolgoztuk a fórum előadás történetét. Az előző műhelyek tapasztalatai alapján több nőt akartunk bevonni a műhelyekbe, és a nők előtt álló konkrét kérdésekre összpontosítottunk. Mindezen tevékenységeket és témákat a két utolsó előadás – amelyeket egy szélesebb közönségnek szántunk Bukarestben – ötvözte. A két előadást azokban a közösségekben is játszottuk, ahol műhelymunkák zajlottak.

A fórum színházi előadások a közösség egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés fő kérdéseit vetették fel, és mediátorként is funkcionáltak a közösség és a roma emberek egészségügyi szolgálta-

tásokhoz való hozzáféréseért felelős legfontosabb hatóságok közötti párbeszédben.

Projektünkkel befolyásolni akartuk az egészségügyi szolgáltatások szolgáltatóit: a háziorvosokat, az egészségügyi ápolókat, az egészségügyi intézmények adminisztratív vezetőit, de a helyi hatóságokat, a gyermekvédelmet, a prefektúrát, a szociális segélyszolgálatokat, a rendőrséget, a polgármestert, a helyi közösség vezetőit, a döntéshozókat is, akik befolyásolhatják a roma emberek egészségi állapotának javulását, és megváltoztathatják a romákról alkotott negatív véleményeket is.

Magyarország:

Mint ahogy korábban már említettük, Magyarországon számos oktatási-művészeti kezdeményezés is zajlott, amelyek a roma emberek szerepének erősítésére, valamint a többség tagjainak roma közösségekkel kapcsolatos tájékoztatására és szemléletformálására irányultak. A kezdeményezések többségét civil szervezetek indították el. Vannak olyan hosszútávú színházi programok, amelyek középpontjában az oktatás és a közösségfejlesztés áll, amelyek roma közösségek tagjainak részvételével jönnek létre. Ezeket a kezdeményezéseket általában nem roma szakemberek vezetik, akik facilitálják a roma közösség munkáját – ideértve a közösség számára releváns témák fókuszba helyezését, történetek megosztását, dramaturgiaépítést, próbák és előadások megvalósítását. Az ilyen típusú közösségi színházak fejlesztik a kreatív csoport tagjainak kompetenciáit és önértékelését, miközben bemutatják a közösségek kérdéseit és értékeit a célközönség tagjai (általában a többség) számára, hogy tájékoztassák őket és felhívják figyelmüket ezekre a kérdésekre, valamint a hátrányos helyzetű közösségek kihívásaira. Ilyen kezdeményezéseket többek között a Káva, Sajátszínház és Utcaszak valósított meg. Ez mind pozitív, de vannak kritikus észrevéte-

leink. Bár az alkotások sokszor a roma közösségek történeteire épültek, az alkotás folyamatát és a fókuszpontok meghatározását nem roma szakemberek végzik, ami akadályozza az önreprezentációt. Másrésről azok, akik részt vesznek az alkotó munkában általában egy közösségből érkező romák, ami szegregált csoportot hoz létre belőlük (nem cigány vezetőikkel), így sokszor kimarad az eltérő csoportok közötti találkozás, partneri együttműködés lehetősége az alkotófolyamatokból.

Amikor a Független Színház olyan hosszú távú színházi oktatási programokat valósított meg, amelyek képzés mellett előadások létrehozásába és továbbjuttatásába is bevont fiatalokat – általában interetnikus csapatot próbáltunk létrehozni, és a művészeti/oktatási vezetésben mindig volt roma önképviselő. Az előadások történeteiben is különféle releváns társadalmi szempontokat szeretnénk felvetni. Ezekbe a programokba a nagyon intenzív és szigorú művészeti oktatásra (akár heti 15 óra) összpontosítottunk, és ösztöndíjat biztosítottunk a fiatalok számára (amelyet csak azok kaptak meg maradéktalanul, akik mindig időben érkeztek a próbákra az adott hónapban) – ami biztosította, hogy a résztvevő fiatalok egy része színházi szakemberekké váljon, és mindannyian megtanulják a szigorú munkamorált. Így a megcélzott fiatalok szakmai karrierjét is támogatjuk munkánkkal. Ebből a szempontból csak olyanokkal dolgozunk, akik valóban sokat akarnak tenni céljaik érdekében – így kevésbé volt nyitott mindenki számára programunk, mint az „alacsony küszöbű” projektek, amelyek célja a tágabb célcsoport bevonása, és ahol a művészeti produkció és a szakmai fejlődés kevésbé fontos, mint a közösségek megerősítése és fejlesztése.

Romák által tartott, romákról szóló workshopok

Meg kell, említsük az Uccu Alapítványt, amely szervezet roma fiatalok vezetésével tart különböző iskolai osztályok számára workshopokat –

főleg a többség által látogatott osztályokban – a roma identitásról és a romákat érintő kérdésekről. A kezdeményezés célja a személyes találkozások biztosítása a roma és nem roma emberek között, a párbeszéd elindítása. Emellett tények, személyes történetek és közös tapasztalatok alapján kívánnak hatni a workshop résztvevőinek romákkal kapcsolatos attitűdjeire. Kimondottan fontosnak tartjuk ezt a lehetőséget a diákok célcsoportja és a workshopokat tartó roma fiatalok szempontjából is. Csak azt a szempontot találjuk problémásnak, hogy a workshopokat kizárólag roma fiatalok tartják – tehát nem ad lehetőséget a roma és nem roma emberek befogadó együttműködésének bemutatására, és az interetnikus szempontok bevonása is kimarad így a beszélgetésekből. Ezért mi a foglalkozásainkat mindig próbáljuk egy roma és egy nem roma, illetve egy férfi és egy női tréner vezetésével megtartani, annak érdekében, hogy jó példát mutathassunk az etnikumok és a nemek közötti együttműködésre, és hogy a workshopok során minél több szempont meg tudjon jelenni. Egy másik szempont, amelyet az Uccu módszereivel és korábbi tevékenységeinkkel kapcsolatban is meg szeretnénk említeni, hogy néha kevésbé hatékony, ha túlságosan közvetlenül arra a témára összpontosítunk, amelynek kapcsán néhány attitűdöt meg akarunk változtatni. Mivel az ilyen közvetlen beavatkozások ellentmondásos hatással lehetnek, amikor a résztvevők azt tapasztalják, hogy rájuk akarunk erőltetni egy üzenetet vagy témát. Ezért néha inkább más témákat (pl. színház, hősök történetei stb.) helyezünk előtérbe – olyanokat, amelyeknek történetesen vannak roma vonatkozásai, ahelyett, hogy magára a „roma” témára koncentrálnánk.

Ami az ilyen műhelyek közvetlen üzeneteit illeti, az a véleményünk, hogy nem szerencsés erős ideológiát vagy közvetlen üzeneteket eljuttatni a résztvevőkhöz. Inkább a különböző vélemények tiszteletben tartásának, a biztonságos térnek, a kritikus gondolkodásnak az értéke-

it hangsúlyozzuk, mert ha az oktatók direkt narratívát akarnak erőltetni (pl. hogy a romák helyzetének fő oka a strukturális diszkrimináció, így főleg az intézmények és a többség tartozik érte felelősséggel), az kontraproduktív hatással lehet a résztvevőkre. Munkánk során nagyon fontos az oktatók értéksemleges és nyitott hozzáállása, ami különösen nehéz olyan helyzetekben, amikor egy résztvevő gyűlöletbeszédet alkalmaz a roma közösségek ellen. Egy foglalkozás elején az egyik résztvevő megkérdezte: „Probléma-e, ha utálok a romákat?” A roma és nem roma segítők nem mutatták, hogy a kijelentés frusztrációt okozott volna a számukra, csak kedvesen közölték: „Nem, ez nem probléma, azért jöttünk ide, hogy a te gondolataidról is beszéljessünk.”

A játékosítás közvetett hatásai

Mint fentebb említettük, a közvetett hatások néha erősebbek, mint a közvetlenek. A játékok használatában építhetünk erre a jelenségre. Vannak olyan kezdeményezések, amelyek nem arra hívják a résztvevőket, hogy „tanuljanak vagy beszéljenek a romákról”, hanem egy játékra. Ez lehet egy társasjáték – a Sociopoly esetében –, ahol a résztvevők egy-egy csoportja egy-egy roma család szerepeit kapják egy hátrányos helyzetű faluban, ahol nehéz helyzetekkel szembesülnek, közös döntéseket kell hozniuk, és meg kell tapasztalniuk, hogy akárhogy is döntenek, nincs elegendő pénzügyi forrásuk ahhoz, hogy elkerüljék a kölcsön felhalmozását és/vagy nem tudnak olyan alapvető dolgokat biztosítani, mint például ételt, cipőt vagy szemüveget gyermekeinek. Az Autonómia Alapítvány és a Detectivity „Rács” című detektív játékában a résztvevőknek meg kell oldaniuk a bűncselekmények rejtélyét, és a feladatok során információkat kapnak a roma közösségek kihívásairól, valamint személyes beszélgetéseket folytatnak roma szereplővel – amelyet valóban roma ember alakít. Mindkét gamifikációs helyzetben a közvetlen cél a játék megnyerése azáltal, hogy megoldják a problémát, míg a

közvetett hatás az, hogy a romákkal kapcsolatos információkészletük bővül, roma emberekkel/szereplőkkel találkoznak, és a játék keretében megtapasztalják ezeknek az embereknek a kihívásait. A közvetett hatás nagyon meghatározó, például egy roma emberrel való személyes találkozás esetén. Megemlíthetjük a kincsvadászat módszert is, amelyet társadalmi nevelés céljából is került már felhasználásra. A kisebb játékeszközök alkalmazása a workshopok során szintén hasznos, segít bevonni az érintett fiatalokat, felfrissíti, összekapcsolja, energetizálja vagy fejleszti a résztvevőket. A gamifikáció nélkül a frontális prezentációk, sőt néha az interaktív beszélgetések sem lehetnek elég érdekesek a résztvevők számára. Ezért megpróbáljuk alkalmazni a játékosítást az általunk megvalósított workshopokon, és a hosszabb oktatási vagy művészeti fejlesztő programok során is, amelyekben dolgozunk.

A művészet, mint a megerősítés, valamint a történetek és üzenetek megosztásának eszköze

Talán a Tudás6alom a legrelevánsabb és legszélesebb körben elterjedt kezdeményezés, amely a művészetet használja a roma fiatalok szerepének megerősítéséhez: dalokat és videoklipeket készítenek roma fiatalok bevonásával. A rap/slam versszövegek az oktatás fontosságára összpontosítottak – de trendi, vicces és felhasználóbarát módon. A dalok megszólították a roma srácokat, tanulásra inspirálták őket, és nem a külső problémákra, hanem a saját lehetőségeikre összpontosítottak. Ez a szempont nagyon fontos. Senki sem lesz erősebb vagy sikeresebb, attól, hogy mások sajnálják őt, vagy attól, hogy ráébred, milyen rossz a helyzete, és hogy az objektív külső körülményekre nincs befolyása. Másrészt nagyon fontos, hogy a megerősítő üzeneteket olyan nyelven és stílusban írjuk, amely releváns a célközönség számára. Az önreprezentáció is megvalósult ebben a projektben. Egy rövid dal létrehozása a csoporttal jó eszköz azon történetek és értékek

megosztására, amelyek számunkra relevánsak. A szövegek és a zene megalkotása sokszor vonzóbb a hátrányos helyzetű fiatalok számára, mint egy fogalmazásé.

Workshopjainkon általában lehetőséget adunk a résztvevőknek, hogy feldolgozzák saját történeteiket, és kooperatív módon hozzanak létre egy kreatív terméket (pl. rövid videó, színházi jelenet, írott anyagok, rajzfilmek stb.). A műfajt a csoport tagjai találhatják ki aszerint, hogy mi passzol a történetükhöz vagy üzenetükhöz, amelyen dolgozni akarnak. A kooperatív alkotás fejleszti az együttműködési kompetenciákat, az alkotómunka fejleszti az önkifejezést, és az eredmény biztosítja a sikerélményt, amely az önbecsülést is fejleszti. Egy (hős) történetet sokféleképpen oszthatnak és vitathatnak meg. Kiemeljük a történetmesélést, a levél- /naplóírást, a történet hangfelvételét, a rövid videó készítését (szintén nagyon rövid videókat: vines) és a színházi lehetőségeket. Ilyen például a fórum színház, a képszínház vagy a saját módszerünk, a TheDe (színház és vita) – amikor a résztvevők választhatnak egy adott problémás helyzethez kapcsolódó karaktert, és ezen karakter szempontjából kell vitatkozniuk a többiekkel az adott helyzethez kapcsolódóan. Ezek a vitaszituációk hasznosak, mert szélsőséesebb vagy speciálisabb szempontok könnyebben előkerülhetnek a „szereplők” mögül, mintha a fiataloknak a saját valódi véleményüket kellene nyíltan vállalniuk. A karakter a résztvevők biztonságát is biztosítja. A résztvevők legérdekesebb és legértékesebb munkáját és történeteit az Független Színház blogján is megosztják, amely biztosítja, hogy a (roma) fiatalok történetei és üzenetei eljussanak a tágabb társadalom tagjaihoz, és hatással legyenek rájuk. Természetesen csak akkor osztjuk meg a videókat és szövegeket, ha az alkotók engedélyt adnak erre.

A roma hősök kísérleti workshopjainak – amelyek a projekt fontos alapjául szolgálnak – módszertanát később ismertetjük.

Spanyolország:

Íme néhány beavatkozási stratégia, amelyet csoportunk a spanyolországi színházi gyakorlatban csaknem huszonöt éve alkalmaz:

Storytelling/történetmesélés:

A történetmesélés általában egy adott időpontban történő intervenció, amelynek nincs időbeni folytonossága, ezért jó lehetőséget nyújt a tudatosság növelésére, viszont a hosszútávú változások elérése szempontjából talán nem annyira hatékony. Amit általában a cigány mesefoglalkozások során csinálunk, az az, hogy feltesszük a kérdést: Ha kimondom a „cigány” szót, mi jut eszedbe? A résztvevőket arra kérjük, hogy túl sok gondolkodás nélkül, spontán módon reagáljanak. Az elhangzó szavakat (vagy mondatokat) táblára (vagy hasonló eszközre) írjuk. A mesemondó nem tesz észrevételeket, ugyanakkor ha a résztvevők között párbeszéd zajlik, azt megengedi. Miután mindenki megosztotta a kérdés kapcsán felvetődő gondolatait, a mesemondó tájékoztatja a résztvevőket, hogy ő roma és hogy hozott néhány „cigány mesét”, hogy megossza a csoporttal. Majd bemutatásra kerül egy (életkornak megfelelő) mese, és a foglalkozás végén marad némi idő a résztvevők és a mesemondó közötti párbeszédre.

A mesemondó műhelyek időtartama hosszabb (általában legalább négy hét, heti 2 órás foglalkozásokkal, és legfeljebb egy trimeszter heti 2 órás foglalkozásokkal). Ezek során népmesék és személyes történetek kombinációját, valamint a résztvevők közötti hidak és kapcsolatok kiépítését célzó dinamikákat használunk. Ezekben a műhelyekben sem a mesemondó (aki inkább segítő), sem a résztvevők nem készítenek előadást.

Színház:

Az élet és a tapasztalat színháza:

Ebben a módszertanban az életrajzi történeteket tanulási eszközként használják, a kritikus gondolkodás fejlesztésének, valamint a társadalmi kérdések és a történelmi tudatosság elősegítését szolgáló módszerként, hangot adva azoknak, akik általában hallhatatlanok.

FELHASZNÁLT TÉMÁK:

1. Ki vagyok én?
2. Gyerekkor és játékok
3. Iskoláskor
4. Barátok és barátnők
5. Munka
6. Család
7. Utazások
8. És most...
 - Mikor: 2001-2006
 - Hol:
 - Felnőttképzési iskolák Sevillában 2001- 2004
 - (Sevillai Egyetem, Felnőttképzés) 2005, 2006
 - Városi oktatási program

- Célközönség: felnőttek (írástudatlan és egyetemet végzett felnőttek)
- Cél: színházi előadás létrehozása a folyamat során megosztott személyes történetekkel.
- A művész együtt dolgozik a tanárral az osztályban
- 3 fázis:
 1. Workshop a tanárok számára a programról, valamint az élet- és élménytörténetek felhasználásáról. Kapacitásbővítés. Több mint 30 képzett tanár.
 2. Tantermi szakasz. Szerkesztettünk egy útmutatót a tanárok számára, és hetente egyszer közösen dolgoztunk velük, ebből született meg később a teljes kurzus módszertana.
 3. Színdarab, próbák és bemutató. Színházi fórum a közönséggel (amelynek nagy része az iskola többi diákjából állt, akik nem dolgoztak ebben a folyamatban). Értékelés.
- A program teljes sikert aratott; azóta sok tanár és szociális alkalmazott alkalmazza ezt a módszert Spanyolországban. Amikor ezt elindítottuk, akkor még alig ismerték vagy használták.
- A program eredményeként színházi csoport jött létre a sevillai egyetemen, amely minden évadban színdarabokat készít.

Fórumszínház:

A résztvevők megnéznék egy darabot, és ezt követően beszélgetnek a színészekkel, a rendezővel az adott témáról.

Egyéb programok:

Interkultúra

Ez egy önkormányzati program volt, a lakók részvételével, Sevilla városházának körzetében.

15 különböző óvodában és általános iskolában dolgoztunk, különféle környékről származó gyerekekkel, akik zöme migráns volt. Néhány iskolába több mint 35 különböző nemzetiségű gyermek járt.

Három fázis:

1. A tanárok workshopja
2. Interkulturális napok az iskolában
 - Első nap: mesék és legendák a világ körül
 - Második nap: játékok
 - Harmadik nap: énekek és táncok
3. Értékelés és tapasztalatok megosztása

Célkitűzések

1. A különböző nemzetiségű gyermekek és családjaik befogadásának támogatása, megismertetve az oktatási közösség többi tagjával azoknak az országoknak szokásait és sajátosságait, ahonnan az érintett gyerekek családjai származtak.
2. A gyermekek és az oktatás integrált gazdagítása a más kultúrákból származó értékekkel és lehetőségekkel.
3. A lehetőségekhez mérten el kell érni a más kultúrájú, nemzetiségű fiúk és lányok szüleinek beillesztését és integrációját az iskolai tevékenységekbe, ami elősegíti középtávon a társadalomba történő beilleszkedésüket is.

4. Felhívni a szülők, a diákok és a tanárok figyelmét, hogy szolidárisan és kölcsönösen toleránsan viselkedjenek mindenféle kultúrájú emberrel, így elkerülve a társadalmi kirekesztést és a társadalmi csoportok megkülönböztetését.
5. Fejlesszék és folytassák a kultúrák és a vallások integrációját, együttélését a gyermekkortól kezdve, racionálisabb gondolkodásmódot teremtve a jövő generációi számára.

7. ROMA SZÍNHÁZ

Mivel projektünkben a roma drámákra, a drámai hősökre és rajtuk keresztül a különféle roma közösségek értékeire, kihívásaira koncentrálnunk Európa-szerte, és megerősítjük a (roma) embereket, fejlesztjük a roma és nem roma csoportok közötti viszonyt, kapcsolatokat és aktív együttműködést, fontos, hogy áttekintsük az európai roma színházak munkáit és a monodrámák történeteit, amelyekre a munkánk során is koncentrálni fogunk.

Kezdetek

A roma előadóművészet azóta van jelen Európában, hogy az első roma emberek megérkeztek a térségbe – annak ellenére, hogy akkoriban ez nem volt intézményesített színházi forma. A cirkuszi és színházi előadások azonban hagyományosan a nomád közösségek repertoárjának részét képezték, éppúgy, mint a jóslás, a gyógynövények, hámok, bőrszíjak, fémből vagy fából készült áruk értékesítése. Ebben az esetben a színház nem csak a nézők szórakoztatására, hanem különféle áruk reklámozására is szolgált. E társaságok tagjai bohócok, zsonglőrök, előadók, zenészek és mesemondók voltak, akik vicces vagy megható történetekkel próbálták felkelteni a figyelmet.

Bár az előadóművészet már régóta jelen van a roma közösségekben, az, amit ma színháznak nevezünk, és amelynek erős kapcsolata van az írott drámákkal és/vagy színpadokkal – csak a 19. század végén kezdődött.

Alább olvasható több európai ország roma színházainak rövid színház-történeti összefoglalója, valamint azon roma drámák rövid leírása, amelyeket bemutattak a magyarországi 1. és 2. Roma Hősök Nemzetközi Roma Storytelling Fesztiválon 2017-ben és 2018-ban. Ezeket a drámákat

és a kapcsolódó oktatási anyagokat – vagy ezeknek egy részét – felhasználjuk a projekt során megvalósított oktatási tevékenységekben is.

Oroszország:

Az első hivatalos állandó cigány színházat 1931-ben Oroszországban alapították meg, amely azóta is működik: ez a moszkvai Romen Színház. Az első romani nyelvű színházi előadást jóval korábban, 1887-ben mutattak be a moszkvai Maly Színházban.

Románia:

Romániában az előadóművészet nem csak a nomád életmódhoz kapcsolódott. A fellépők 300 évig rabszolgák, udvari tréfások és bohócok voltak. Jelentős hatással voltak a román színházra, mivel akkoriban Romániában nem volt más színházi forma, így a mai román színházi hagyomány az ő művészetükre épült. Mindezek ellenére, a Romániában élő legnagyobb kisebbségnek, a romáknak nincs az országban hivatalos színháza. A sztereotípiák és a negatív reprezentáció leküzdése érdekében Sorin Sandru és Rudy Moca 2010-ben Caragiale Viharos éjszaka című darabját adaptálták roma nyelvre roma színészekkel. A bemutató nagy siker volt, de sok gyűlöletet váltott ki. A rendezvényt számos politikával foglalkozó előadás követett, ezek közül három Budapesten, a Független Színház által szervezett 1. és 2. Roma Hősök Fesztiválon is bemutatásra került.

ALEX FIFEA: NEM LÁTTÁL SEMMIT

„Amikor meglátta a rendőrségi járőrkocsit, elszaladt. Ez felkeltette a rendőrség figyelmét. Elfogták és indoklás nélkül vitték be a rendőrségre.” – a Daniel Dumitrache ügy

2014. március 4-én a 26 éves, Gabriel-Daniel Dumitrache, hivatalos címmel nem rendelkező 3. kerületi bukaresti lakos, délután 7 körül elhagyta otthonát, ahol anyjával és több családtagjával lakott, hogy munkahelyére menjen. Romaként, Daniel nem kapott iskolai oktatást, és nem volt polgári állása sem, de „parkolófiúként” és ezeremsterként kereste megélhetését. A parkolófiúk olyan férfiak, akik pénzért jelzik a járművezetők számára a rendelkezésre álló utcai parkolóhelyeket. Ismerik egymást, a parkolást meghatározott helyeken végzik, elkerülve, hogy átfedjék egymás területét. Néhányuk roma, vannak drogfogasztók is közöttük, sokuknak nincs személyazonosító igazolványa, mások hajléktalanok. Az egyetlen dolog, ami közös bennük az a mélyszegénység. Március 4-én éjjel több rendőr megjelent Daniel anyjának a házánál, és kérte tőle Daniel személyi igazolványát. Körülbelül 20 perccel azután, hogy a rendőrök elmentek Daniel születési anyakönyvi kivonatával, a rendőrség bejelentette családjának, hogy meghalt. A család azzal vádolja a rendőrséget, hogy meggyilkolták, mivel a hivatalos dokumentumok szerint a halál egy rendőrségi épületben történt, ahova gyanúsítottként vitték be. A halotti bizonyítványban megjegyezték, hogy a halált súlyos vérvesztés, vérömleny és a lép patológiai leszakadása okozta. A dokumentumot 2014. március 5-én vették nyilvántartásba, megemlítve, hogy a halál március 4-én történt.

A rendező, David Schwartz és Alex Fifea színész egy újságban olvasott Daniel haláláról, ami felkeltette az érdeklődésüket. A közösség tagjai egy évig szintén részt vettek a bírósági meghallgatásokon és olvasták a tanúvallomásokat, az alkotók elkísérték a parkolófiúkat munkába, és interjúkat készítettek Dani rokonaival és barátaival. A darab ezen jegyzetek és hangfelvételek alapján készült. A rendőrség el akarta tussolni az esetet, mintegy 30 rendőr állította a bíróságon, hogy „semmit sem láttak”, semmit sem tudtak arról, hogy mi történik, és fedezték az elkövetőt. A tárgyalások elmaradtak, a bírók folyamatosan cserélődtek, vé-

gül az utolsó bíró hozta meg az ítéletet. A rendőrt, akit az előadásban Moldávnak hívnak, 7 év börtönbüntetésre ítélték súlyos testi sértés miatt, amely akaratlan emberölést eredményezett. Ha gyilkosságot okozó kínzásban ítélték volna el bűnösnek, 15-25 év időtartamú börtönbüntetést kapott volna. Más rendőrt nem ítélték el. De az egyetlen rendőrt sújtó ítélet is valószínűleg a tárgyalás során tapasztalt aktív közösségi részvételnek, és a művészek jelenlétének volt köszönhető.

A művészek aktív részvétele mellett azt is meg kell említenünk, hogy Dani tanúja volt, annak, hogy a rendőrség agressziót alkalmazott az egyik társa ellen, és kész volt ezt bíróságon is tanúsítani. Ez lehetett az egyik oka annak, hogy a rendőrség később elfogta és megölte. A bátor tanúzási szándék is hősie cselekménynek tekinthető.

Az előadás felveti annak kérdését, hogy a művészek és alkotók tevékenységének milyen társadalmi hatásai lehetnek. Lehetnek-e közvetlen hatással egy igazságtalan helyzetre? A diszkrimináció elleni küzdelem bemutatása a színházban a következő generáció művészeinek munkájában is meghatározó lehet.

A színház nem csak a nézők számára lehet inspiráló, a következő színdarab létrehozása szintén segítette a színésznőt abban, hogy erősítse és kialakítsa saját, roma identitását.

Alina Şerban: Felelősségem tudatában kijelentem

„Szeretnék egyetemre menni. Ehhez egy tisztességes helyre van szükségem, ahol élhetek és tanulhatok.”

Az előadás egy önéletrajzi monodráma, amely Alina Şerban életének főbb szakaszait mutatja be. Gyerekkorával kezdődik, elmondja, hogy a családja

elszegényedett, hogy hogyan vesztette el a szüleit, és hogy hogyan jutott el végül a londoni Royal Academy of Dramatic Arts-ba tanulni. A játék kulcsfontosságú jelenete egy jelentkezés megírása. Ez a döntés változtatta meg az életét. Alina egy romániai roma lány, aki az oktatásba vetett hitét az anyjától hozta magával. Középosztálybeli családban született, de hamarosan szegények lettek, és apja rokonainak hátsó udvarába költöztek, ahonnan hiányzott mind a békés környezet, mind az alapvető szennyvízelvezetés. Először csak három hétig akartak maradni, ami később hat hónapra változott, végül 12 évet töltött az udvarban. Ez a környezet és a kilátástalanság nyomot hagyott az itt élő embereken, és Alina nem akart velük maradni. Sőt, nem akart roma sem lenni. Ez később megváltozott, amikor egy fesztiválon roma emberek visszajelzéseiből rájött, hogy romának lenni trendi! Épp a középiskolai záróvizsgáira tanult, amikor a családját kilakoltatták. Nem voltak megfelelő körülményei a tanuláshoz, de szeretne volna befejezni a középiskolát és egyetemen továbbtanulni. Ezért úgy döntött, hogy megváltoztatja az életét, és állami gondozásba vételi kérelmet nyújtott be. Mostanra elismert színésznővé vált, aki büszke származására.

Az előadás kapcsán felmerül a kérdés, hogy elfogadható/tanácsos-e negatív dolgokat megmutatni a roma emberekről, vagy ez csak ront a többségi társadalom véleményén? Megváltoztathatjuk-e életünket az objektív akadályok ellenére? Mennyivel nehezebb egy nyomornegyedből egy egyetemre menni, mint a középosztályból?

A következő előadás nyitva hagyja a kérdést, hogy jó vagy rossz-e a fiatalkori házasság. Mihaela Drăgan színészként beszélt a romániai roma nők különleges helyzetéről és a fiatalkori házasságokról.

Mihaela Drăgan: (A n)ő beszél

„És egyszer csak lett egy ötletem! A családok egyikében sem volt pün-

kösdista fiú, akivel apám összeházasított volna! Tehát azt gondoltam: „Ha olyan leszek, akkor az esélyeim, hogy férjhez menjek, nulla lesz!”

Az előadás több nő szempontjából mutatja be a korai házasságot, ami sok roma közösségben hagyomány. Egyikük Roxana, egy romániai roma lány. Fiatalon kellett volna férjhez mennie, és szülei megtiltották neki, hogy iskolába járjon. Apja ragaszkodott ahhoz, hogy a férje roma legyen. A házasság elkerülése érdekében Roxana megváltoztatta vallását. Olyan gyülekezetbe kezdett járni, ahol egy roma ember sem volt, akihez férjhez mehetett volna. Annak ellenére, hogy sikerült elkerülnie a korai házasságot, így is abba kellett hagynia a tanulást. Roxana nem tudott azonosulni családjá elvárásaival, inkább a többségi társadalomhoz érzett kapcsolódást. Titokban folytatta az iskolát és később oktatási asszisztensként dolgozott. Feladata lett a roma gyermekek toborzása különféle projektekre. Ezen a munkán keresztül újra kapcsolatba lépett a roma identitásával.

Roxana egy román kisvárosban, Buzauban, egy zlatari roma közösségben él. Itt általában a lányok 11 vagy 12 éves korukig járnak iskolába, hogy megtanuljanak írni és olvasni. A fiúk 14-15 éves korukig tanulnak, 8 osztályt végeznek, mivel ennyi kötelező a jogosítvány megszerzéséhez Romániában. Az esküvőkor a menyasszonynak szűznek kell lennie, szüzessége jelképezi családjá becsületét. Az esküvőn a vőlegény családjá sokszor jelentős összeget fizet a menyasszony családjának. Az előadáshoz kapcsolódóan megvitathatjuk a fiatalkori házasság kontextusát, előnyeit és hátrányait, valamint Roxana és más roma fiatalok lehetséges konfliktusait a többségi társadalommal és a saját közösségükkel.

Mihaela Drăgan színésznő és drámaíró, Bukarestben él. Románai roma nőkkel készített interjúi alapján írta a Del Duma/(A nő beszél című

darabot, amit monodrámaként mutat be. Mihai Lukácsal együtt elkészítették a La Harneala című darabot a roma közösségek kényszerkilakoltatásáról.

2014-ben a Mihaela Drăgan megalapította a Giuvlipen-t, egy roma feminista színházi társulatot. Az egyik fő céljuk nem szociális színház létrehozása volt, hanem munkájuk művészi értékének elismertetése.

Spanyolország:

A spanyol gitanos-oknak (roma) jelentős színházművészeti hagyományai voltak, még mielőtt a flamenco megjelent. A gitanókat a 15. század óta meglehetősen sztereotip és negatív módon ábrázolták a színházban; ezeket a karaktereket roma színészek játszották. A 18. században a roma embereknek Spanyolországban nem voltak polgári jogaik. 1753-ban, a Sevillai Gitanos Testvériség megalakulása után, a cigányok csatlakoztak a katolicizmushoz, táncoltak és énekeltek, ezzel új színházi formát hozva létre, és felhívva a társadalom figyelmét közösségeikre. A 19. században a cigányok ábrázolása operákban (Carmen) volt jelen, és ebben a században jelent meg a flamenco is. Annak ellenére, hogy beszélhetünk spanyol roma előadó művészetről, az első cigány nő, aki klasszikus színházi képzésben részesült, Gabriella Ortega Gomez (1915-1995) volt, aki egy hagyományos flamenco művész családban nőtt fel. Sonia Carmona Tapia 'Határtalan méltósággal' című darabját részben az ő munkásságának tiszteletére írta.

Sonia Carmona Tapia: Határtalan méltósággal

„Van olyan háború, amely hozzánk tartozik? Milyen háború? Mi az út fiai vagyunk, miért égetnének fel az utakat?”

Emília Fernandez Rodriguez volt az első boldoggá avatott roma nő. Amikor kitört a spanyol polgárháború még friss házások voltak férjével. Annak elkerülése érdekében, hogy férje katonai szolgálatba kerüljön, ideiglenesen megvakították a férfit, ám később a milícia rájött a trükkre, így a párt börtönre ítélte mindkettejüket. Eddigre Emília már állapotos volt, így fogva tartott társai megosztották vele szűkös élelmüket. A vallásos énekeket és imákat egy rabtól tanulta meg – sok katolikust börtönöztek be a kommunisták. A börtönfőnök felajánlotta, hogy szabadon engedi, ha elmondja, ki tanította neki ezeket a szent dalokat. De ő nem adta fel társát, amiért magánzárkába küldték. A börtönben szülte meg gyermekét. Tíz nappal a szülés után Emília meghalt, és nem tudjuk, mi történt a gyermekével. A katolikus egyház 2014-ben avatta boldoggá.

Ortega Gómez Gabriela a Sevillai Egyetem színész hallgatója volt, ő volt az első színésznő a Spanyol Egyetemi Színházban. Számos kiváló művész csodálta őt, több festő ábrázolta is, és munkájáért 1958-ban aranyérmet kapott. A Franco-rezsim nem engedte bemutatni a tiltott költők, például Federico García Lorca és Rafael Alberti műveit a spanyol színházakban. Mivel Gabriella ellenállt a szabálynak, és továbbra is szavalta ezeknek a költőknek a verseit, el kellett hagynia Spanyolországot. Amerikába menekült, ahol nagyon sikeres lett. A mexikói Művész Színházban elnyerte a legfontosabb díjat, az El Azteca de Oro-t. A száműzetéséből való visszatérése után az andalúz televízióban is megjelenhetett. Soha nem hagyott fel a művészetek gyakorlásával, élete végén a festészethez és az íráshoz fordult. 1995-ben halt meg, Sevilla-ban temették el.

Sonia a drámáját Vicent Bohórquez-zel közösen írta; ez a történet rávilágít arra, milyen áldozatokat kíván az elnyomó hatóságok elleni küzdelem – bármilyen politikai színben szerepeljen is az.

A skót író, Jess Smith szintén harcolt a hatóságokkal, de másképpen...

Travellerer Európában:

Néhány európai roma közösségben a nomád életforma továbbra is jelen van. Az travellerek Írországbán, Skóciában és még sok más európai ország útjain élnek. Az összes európai roma közösség közül őket fogadják el a legkevésbé, mivel a közigazgatás számára problematikus az állandó lakcímmel nem rendelkező emberek, így közülük csak néhányuk részesülhet oktatásban és egészségügyi ellátásban.

A történetmesélésnek hosszú hagyománya van a traveller kultúrában. Három különböző művész három traveller történetet mutatott be az I. és a II. Nemzetközi Storytelling Fesztiválon.

Richard R. O'Neill: A legnehezebb szó

„De természetesen mi csak bádgosok voltunk, söpredék, nem számítottunk, alig léteztünk a betakarításig, a szedésig és a háborúig, természetesen.”

Jess Smith, az traveller író annyira felháborodott, hogy levelet írt az új miniszterelnöknek, amelyben azt követeli, kérjen elnézést a közösségtől, amiért embertelen módon bántak velük. A miniszterelnöki hivatal a levél után felveszi vele a kapcsolatot, de a miniszterelnök nem hajlandó elnézést kérni a személyes találkozón. Jess ezért egy alaposan megtervezett médiakampány keretében fordul a nyilvánossághoz. Jess nővére egyáltalán nem támogatja a kampányt, mert attól tart, hogy veszélyeztetheti a pozícióját, ha származására fény derül. Ennek ellenére az író vállalja, hogy szerepel egy élő TV show-ban, ahova a miniszterelnököt is meghívják. De a miniszterelnök nem kér bocsánatot,

ezért Jess Smith egy pohár vizet önt az arcába. Előbb letartóztatják, majd az ügyet bíróság elé viszik. Miután Jess Smith bűnösnek vallja magát, és kijelenti, hogy kész bocsánatot kérni, a bíró megkérdezi tőle, hogy akkor miért nem kér bocsánatot, Jess azt válaszolja: „Majd akkor, ha ő is!”

A főszereplő, Jess Smith létező ember, de a történet maga részben fikció. A darab megírásának és bemutatásának körülményei azonban valóságos és történelmi jelentőségűek. Richard O'Neill ezt a monodrámat kifejezetten Jess Smith számára írta, aki Edinburgh-ban adta azt elő. A darab hatására a Skóciai Egyház elnézést kért az traveller közösségtől az embertelen bánásmód és az állampolgári jogok megsértése miatt. Sok olyan szervezet alakult meg, amely egészségügyi ellátást és közösségépítő szolgáltatásokat nyújtanak a kisebbség tagjai számára, sok roma nő kezdett el írni, és a skót travellerok Skóciában hivatalosan elismert etnikai kisebbséggé váltak, így törvényesen felléphetnek a diszkrimináció ellen.

Ennek a színdarabnak a megvitatásakor gyakran találkozunk a kérdéssel: lehetséges-e a művészettel azonnali hatást gyakorolni a döntéshozókra? Erre a kérdésre természetesen sokféle válasz van, de a darab bemutatása után megindult folyamat egyértelműen jelzi a művészet tudatosságnövelő hatását.

A következő írországi történet fontos kérdést tesz fel, amelyet el kell döntenünk:

Michael Collins: Kulturális kérdés vagy sem?

„Mint mindenhol, ahol rasszizmus van, csak akkor lehet igazán egyenlőnek lenni, ha az áldozatok elkezdik megírni saját történelmüket, és

megünneplik az egyediségüket. Egy régi mondás úgy tartja, hogy amíg nem a tigris írja a történelmét, mindig vadászni fognak rá.”

Michaelt teljesen megrázza, amikor a lánya azt mondja neki, hogy nem akar többet iskolába járni. Inkább családot szeretne alapítani, csakúgy, mint az unokatestvérei. Az apa úgy gondolja, hogy a lányának folytatnia kell a tanulmányait. Annak érdekében, hogy megértse az oktatás fontosságát, feleleveníti gyermekkori emlékeit. Leginkább vidám és humoros helyzeteket, amelyeken azonban nehéz nevetni. Elmeséli, hogy a traveller gyermekek az iskola szegregált, elkülönített részében tanultak. Csak külön játszótereken játszhattak. Csak akkor mehettek a nagy udvarra, amikor a többi gyerek nem volt ott, és akkor is csak azért, hogy szemetet szedjenek és kitakarítsák a játszótérre. A család kezdetben nomád életet élt, de később Dublinba költöztek, mivel a travellerek a 60-as évektől kezdve jogosultak lettek szociális juttatásokra, de ehhez állandó lakóhelyre volt szükségük. A nagyvárosban sok olyan bár és étterem működött, ahol nem szolgálták ki, és be sem engedték őket. Később polgárjogi képzéseket szerveztek számukra. Ennek eredményeként megkezdődött a megerősödésük, ami mindmáig tart.

Több, az egyenlő bánásmódot küzdő csoport hosszú küzdelme után az egyenlőségről szóló törvényt Írországbán végül 2000-ben fogadták el. Ez a törvény megtiltja kilenc különböző csoport megkülönböztetését, többek között a roma embereket is. Ez valódi áttörés volt, és ez azt jelentette, hogy a travellereket üzletekben, bárókban és mindenhol ki kell, hogy szolgálják, olyan helyeken, ahonnan korábban kiutasították őket. Az ír travellerek számát a 2016. évi népszámlálás alapján végzett becslések szerint körülbelül 30 000 főre, a közösség adatai szerint 40 000 főre becsülik. Írországbán a travellereket 2017 óta etnikai kisebbségként ismerik el. Sok ír traveller kutyát vagy lovat tenyészt, és sokan a fémhulladékok újrahasznosításával keresik a kenyerüket.

A roma származású csoportok résztvevői örömmel dolgoznak ezzel a történettel. A reflektorfénybe helyezik az iskolai tapasztalataikat, így kapcsolódhatnak az előadáshoz.

Egy tanár szempontjából mutatja be ugyanezt a jelenséget 'A mai lecke' (Today's Lesson) című előadás, de teljesen más kérdéseket vet fel.

Richard R. O'Neill: A mai lecke

"A városháza kérelmet kapott egy roma családtól, hogy néhány lakókocsi-házat építsenek egy saját földterületükre. Sajnos ez a földterület a Curtiss tanácsos tulajdonában lévő nagy szálloda és golfpálya mellett volt."

Robert egy általános iskola tanára. Nagyon lelkes és odaadó, mivel egy olyan iskolában dolgozik, amely nagy hangsúlyt fektet a diverzitásra és a nyitottságra. Robert úgy érzi, hogy életének nagyon fontos szakaszához ért, ahol felhasználhatja tudását és lehetősége van arra, hogy a hallgatók megismerjék a traveller cigány kultúrát, amelyről sokat tud, mivel ő maga is ebből a közösségből származik. Robert kiváló referenciákkal és kiterjedt szakmai ismeretekkel érkezik az állásinterjúra, ahol Mrs. Bainbridge igazgató minden fontos kérdést feltesz egy kivételével: Robert, roma vagy-e? Nem kérdezte – mivel a férfi nem úgy néz ki és nem beszél úgy, mint egy roma, és egy ilyen sokszínű intézményben ez nem is lehet kérdéses Robert szerint sem. Itt a diszkrimináció csak elvont gondolat. Sajnos ez a fel nem tett kérdés sok bajt okoz. Robert elfoglalt a cigány-roma-traveller történelemről szóló hónap előkészítésével az iskolában, de az igazgató és a városi tanács megpróbálja lemondani a programot. Ennek oka, hogy egy cigány család szeretne a városban letelepedni, és a városi tanács el akarja utasítani a kérelmüket. A tanácsos golfpályája melletti lakókocsik tönkre tehetnék a

politikus beruházását. Robert története egyik kollégája beszédében bontakozik ki, aki egy pedagógiai konferencián tart előadást. Tervezett beszéde helyett azonban ezt a történetet mondja el a hallgatóságnak, szolidaritást mutat, és erre ösztönzi a résztvevőket is.

Richard O'Neill már másodszor kapott meghívást a Roma Hősök Storytelling Fesztiválra. A darab külön erre az alkalomra íródott. A történet fikciós, de valóban tükrözi a brit travellerek mindennapi harcát a diszkrimináció ellen. Az író hivatásos történetmesélőként és drámatanárként dolgozik. Szülőföldjén széles körben ismert gyermekkönyveiről és egyéb műveiről; büszke származására. Ez a hírnév azonban néha hátrányt jelent, mivel még mindig vannak iskolák, ahová származása miatt nem lehet meghívni.

A darab felveti azt a kérdést, hogy ki kell-e állnunk az identitásunkért a munkahelyünkön is? Az identitás kérdése más darabokban is releváns.

Bulgária:

A saját identitás felvállalása azonban nem annyira magától értetődő mindenki számára. Egy bolgár lány története erre a dilemmára összpontosít.

Zdrava Kamenova and Kalin Angelov: Cigánykerekek

„Apa nem zsonglörködik pénztárcákkal, azt mondja, hogy ez nem helyes, azt mondja, hogy nagyszerű akrobatikával foglalkozik, hogy megkeressék a kenyerüket, de ő soha nem nyúlna senki zsebébe.”

Egy bolgár roma lány monológja megmutatja az öröklött családi mintákat, a hagyományokat. A nomád cirkuszi ősök tudása és csodálatos,

titokzatos élete képzelt elefánt formájában kísért az előadásban. Ott van, amikor a család olyan szegény, hogy a gyerekek szemetet gyűjtenek a kukákból, és ott van, amikor unokatestvére pénztárcákkal zsonglőrködik a buszon. Két ujjával kiveszi a pénztárcákat az emberek zsebéből. A lány asszimilációra való készítése is megjelenik. Beolvad a környezetbe, hogy senki ne tudja felismerni, hogy roma. Hasonlítani akar nagynénjéhez, aki „kifehéredett” és egy bankban dolgozott, és egész életében titokban tartotta származását. De az elefánt jelenléte nem hagyja, hogy a főszereplő elfelejtse, honnan jött, és a darab végére büszkén vállalja származását.

A romák megkülönböztetése Bulgáriában is problémát jelent. A bűnözés és a munkanélküliség aránya magasabb a roma népesség körében, ugyanúgy, mint a születési és a halálozási ráta, többen élnek szegénységben és kevesebben fejezik be az iskolát, szemben a nem roma népességgel.

Natalia Tsekova a Bolgár Színművészeti Akadémián végzett. Első monodrámája a Cigánykerek című darab, amely a főhős történetét egyes szám első személyben mondja el. A darab nem a színésznő életéről szól, mivel azt mondja, hogy őt soha nem érte diszkrimináció.

A történet tárgyalásakor nemcsak a roma identitásról beszélünk, vagy a származásról, hanem a roma közösségen belüli identitásválságról is.

Magyarország:

Magyarországon a cigányok színházi reprezentációjának egyik korai állomása 1995, amikor Jónás Judit megalapította a Duende Színház társulatot. Ugyanebben az időben Csemer Géza színművész megalapította a Reneszánsz Roma Műhelyt, 2000-ben pedig Nyári Oszkár a Ka-

raván Művészeti Alapítványt, amelynek színházi társulata, a Karaván Színház hivatásos és amatőr művészekkel egyaránt dolgozik, a hátrányos helyzetű fiatalok tanulmányi esélyeinek javítására összpontosít, egyúttal támogatja színházi ambícióikat. 2000-ben a Verso Aver Társulat bemutatta a Várnász című darabot, a kor legjelentősebb cigány színészeinek részvételével. A társulat később több átalakuláson is átment, már nem roma színház, hanem Maladype Színház néven ismert és Balázs Zoltán vezeti. A Független Színház Magyarország 2004-ben alakult, Balogh Rodrigó vezetésével. Farkas Franciska és Lovas Emília is a színházban kezdte pályafutását. Mindkét színésznő alapító tagja a Tudás6alom slam poetry csoportnak, amelyet Horváth Kristóf hozott létre a Független Színház Peer Gynt-ösztöndíjas hallgatói és a Karaván Művészeti Alapítvány hallgatói segítségével. A következő két darab a döntéshozatalra összpontosít. Két fiatal roma lány által hozott döntések sorozatát mutatják be. A történetek megvitatásakor ezekre a döntésekre is összpontosítunk.

Farkas Franciska: Levél Brad Pittnek

„Ezért szerettem volna az egyetlen cigány lenni a középiskolámban. Szerettem volna kiközösítve lenni. Szerettem volna, hogy eltörjék az orromat. Azt akartam, hogy diszkrimináljanak.”

Farkas Franciska a saját életéről írta a monodrámát Független Színház felhívására. Hősiessége az általa hozott döntésekben és a nehézségekre adott reakciójában rejlik. Önéletrajzi előadásának központjában egy Brad Pittnek címzett, képzeletbeli levél áll. Ebben a levélben ironikus módon írja, hogy minden rossz, ami vele történt, az iskolai hátrányos megkülönböztetéstől a drogfüggőségig és a szexuális erőszakig, egészen a diszfunkcionális családi és emberi kapcsolatokig, minden a saját döntése volt. Csakúgy, ahogy az is a saját döntése, hogy ezeket

a dolgokat meg akarja változtatni. Nem csak, hogy megosztja a diszkrimináció és az ebből fakadó megaláztatások élményeit, hanem az aktív fellépés fontosságát is hangsúlyozza. Ezt a levelet egy olyan színész nő írta, aki Hollywoodban járt, több filmben is játszott és kritikai elismerést is kapott, ám ez az iróniával telített történet csak akkor érhet jó véget, ha Brad Pitt – akivel egyszer egy forgatás alatt beszélgetett – örökbe fogadja.

A fiatal színész nő szociális munkásnak tanult. Autodidakta színész nő, a gyakorlatban tanulta meg a filmszínészetet. Színházi pályafutását a Független Színház Peer Gynt-ösztöndíjas hallgatójaként kezdte. Jelenleg számos színházi produkcióban vesz részt, a Tudásfalom csoport alapító tagjaként iskolai programokat és motivációs tréningeket vezet hátrányos helyzetű fiatalok számára, és a magyar slam-költészet elismert szereplője.

Illés Márton: Kaméleonlány

„Egy kaméleon ugyanis bármelyik sorba bekerülhet, és minden elvárást teljesíthet. De néha magának kell döntenie, különben soha nem fogja a saját életét élni.”

A Kaméleonlány látszólag egy átlagos tinédzser, de nem olyan, mint a társai: szuperereje van. Ez a kaméleon természet, ami nem annyira a bujkálást jelenti, sokkal inkább azt a képességet, hogy olvasni tud szerettei gondolataiban és szívében. Egy nevelési tanácsadó kihallgatja őt, így sokat megtudunk róla és családjáról: nagyszüleiről, nagyanyja haláláról vagy saját óvodai antihős történetéről. Fokozatosan egyre közelebb kerülünk a Kaméleonlány lelkéhez, és végül megismerhetjük jelentős döntését: egy évvel a záróvizsgák előtt bábát vár! Megszakítja-e középiskolai tanulmányait vagy az első szerel-

méhez egy örökké fájó emlék és veszteség kapcsolódjon? Te hogyan döntenél?

A Független Színház Magyarország 2017-ben szervezte meg a világ első nemzetközi roma színházi fesztiválját: a Roma Hősök Storytelling Fesztivált, ahol 4 monodramát mutattak be és rögzítettek videóra. Ezen darabok alapján a Független Színház oktatási csapata egy oktatási módszertant hozott létre, és a darab megírása előtt több mint 10 workshopot tartott Magyarországon és Belgiumban, Gentben.

A workshopok résztvevőinek többsége roma fiatal volt, akik nemcsak elemezték a darabokat és azok főszereplőit, és megbeszélték a témák társadalmi hátterét, hanem kreatív eszközökkel osztottak meg és mutattak be saját környezetükből és saját életükből származó hőstörténeteket. Ezekből a történetekből született meg a darab.

Lovas Emília, a Kaméleonlányt alakító színésznő 2010-ben kezdte színházi pályafutását a Független Színház Tollfosztás című darabjának főszereplőjeként. Később színészetet tanult a Pesti Magyar Színházban. A diploma megszerzése után hat évig színésznőként dolgozott a Turay Ida Színházban. Jelenleg szabadúszó színésznő.

Olaszország:

Olaszországban tudomásunk szerint a színházi reprezentáció még nagyon kezdetleges szinten tart. A színházi művészek többnyire olyan darabokat hoznak létre, amelyek a többségi társadalomból származó nézők elvárásait tükrözik vissza. A következő két művész Olaszországban él és dolgozik, de előadásai nem csak az olasz romákról szólnak.

Sebastian Spinella: A szél gyermekei

„A tökéletes hivatásos szórakoztatót romantikus bohém cigány művészként képzeltem el. De űrt éreztem, a mélység és a jelentés hiányát, amelyet a siker sem elégített ki. A színházat a szabadság kedvéért választottam, de a cél nélküli szabadságnak nem volt értelme önmagában.”

Kis Neddu szicíliai családban született. Példaképe a nagyanyja, aki egy nap olvasott a tenyeréből és azt mondta, hogy ő a szél gyermeke. Ez azt jelenti, hogy az egész világot be fogja utazni. És így is tett! Szülei válása után apja Dániába költözött és Neddu 17 éves korában követte őt. Európába utazott, utazó színtársulatokhoz csatlakozva, pantomim művészként vagy zenés bohócként, miközben ősi cigány szakmákat tanulmányozott. Húsz év alatt profi színész lett, de a szakma tökéletesítése után kiábrándult mindebből. A szél gyermeke továbbment. Meghívást kapott egy társadalmi projektbe Rómában, amelyben hátrányos helyzetű cigány gyerekeknek tanított zenét. Itt ismerkedik meg a 12 éves Svonkóval, akit megtanított harmonikázni. A nehéz kezdés után jó barátokra tett szert. Később a program véget ért, de Sebastian, az egykori kis Neddu, folytatta a munkát. Svonko 17 éves lett. Tudta, hogy 18 éves korában kiutasítják Szerbiába, ahonnan származik, hacsak nem kapja meg hontalansági okmányait. A pletykák szerint az belügyminiszter államtitkára meg akarja látogatni a tábort, ahol Svonko és családja élt. Svonko minden reggel a tábor kapujában öltönyben várta a minisztériumi autó érkezését, ami egy nap meg is jött. Svonko volt az első, aki köszöntötte a minisztert, kezet fogtak és elmondta, mi lesz vele hamarosan, hacsak nem kapja meg a papírjait. A politikus zavarba jött, és azt mondta, meglátja, mit lehet tenni, másnap az újságok megírták ezt a beszélgetést. Később Svonkot átirányították az illegális bevándorlók központjába, de a média hatalmas figyelme miatt

szabadon engedték, megszerezte a szükséges dokumentumokat, családjával és barátaival együtt Rómában maradhatott.

Sebastiano Spinella Szicíliában született, jelenleg Rómában él. A 'Szél gyermekei' című darabjában utazó színészként és zenészként megélt európai útját, valamint Olaszországba való visszatérését meséli el; a menekülttábor közelében él, és fiatalokkal dolgozik szociális segítőként. Megpróbálja javítani esélyeiket a munkaerőpiacon azáltal, hogy angolt és egyszerű szakmák alapjait tanítja nekik. Létrehozott a fiatalokkal egy zenekart, egy roma rock együttest, Sára Bándá néven. Az olaszországi romák többsége asszimilálódott, és valószínűleg Sebastiano családja is így tett – csak a tipikusan roma családnéve és nagymamájának feltűnően cigány megjelenése sugallja roma származását.

Nagyon sok fiatal kapcsolódhat Svonko történetéhez. Fiatalok, akik Olaszországban születtek, de nem olasz állampolgárok. Ha hivatalos okmányokat igényelnek származási országukba, kiutasítják őket, így az egyetlen megoldás a hontalansági igazolás megszerzése. Ez a történet két különböző életéről szól. Az egyik egy fiatalember élete, aki kiáll önmagáért és sikereivel utat mutat mások előtt, a másik a művészé, aki vállalja a közösségi szolgálatot, így találva értelmet a szabadságban.

A következő történet egy rendkívüli személyes utat is megmutat; a főhős küzdelme azonban történelmi jelentőségű, és nem is csupán a saját életére van nagy hatással.

Dijana Pavlovic: Beszélj, életem

„Ma az orvosok körbe-körbe járkáltak, hogy cigány mintát mutassanak a látogatóknak. Azon az ágyon feküdtem, és azok a fehér kabátban ülő férfiak engem bámultak.”

Mariella Mehr, jenish író regényében a svájci jenish emberekkel szembeni embertelen bánásmódról és biológiai népirtásukról ír. Dijana Pavlovic, a jugoszláv származású, Olaszországban élő roma színésznő ebből a könyvből írt színdarabot.

A történet hűen ábrázolja a tehetetlen, elnyomott emberek lelkiállapotát és a rendszert szolgáló emberek kegyetlenségét. Történelmi tények alapján nyerünk betekintést abba az időszakba, amikor a svájci állam és az egyház, az emberek támogatásával a nomád közösség tagjait kényszerkezelésnek és sterilizálásnak vetette alá. Az Országút Gyermekei program ezeket az embereket alacsonyabb rendűnek tartotta. A gyerekeket elkülönítették családjuktól, és olyan intézményekbe vagy nevelőszülőkhöz helyezték el őket, ahol további pszichológiai zaklatás és fizikai erőszak érte őket. Mariella Mehr író is megtapasztalta ezeket a borzalmas dolgokat, és később művei hozzájárultak ezen események történelmi emlékének megőrzéséhez.

Az Országút Gyermekei programot a Pro Juventute gyermekvédelmi szervezet irányította 1926 és 1973 között. A program a médiakampány miatt véget ért, amelyben Mariella Mehr is részt vett. Tíz évvel később a Svájci Államszövetség bocsánatot kért, ugyanakkor 100 évre titkosította a dokumentumokat.

8. A ROMA HŐSÖK KÍSÉRLETI WORKSHOPOK MÓDSZERTANA ÉS EREDMÉNYEI

A Független Színház Magyarország két nemzetközi roma színházi fesztivált valósított meg Budapesten, 2017-ben és 2018-ban. 12 teljes előadást rögzítettek, az egyes előadások egy-egy fókusz jelenetét is felvették, és az adott előadások művészeivel interjúkat készítettek. A felvett anyagok alapján a művészekkel és a színház oktatói csapatával közösen kidolgoztak egy módszertant.

Az oktatási anyag roma és a nem roma középiskolások és egyetemisták non-formális képzésére szolgált. A létrehozása során a következőkre összpontosítottunk:

- A hős-koncepció általában, annak kapcsolata a polgárokkal, drámai hősökkel és a mindennapi hősökkel a résztvevők környezetében vagy akár saját életükben.
- Kiemelni azokat a kihívásokat, amelyekkel a különböző roma közösségek szembesülnek Európa különböző részein, a különböző roma emberek és a többség problémáinak hasonlóságait és különbségeit figyelembe véve.
- A drámai hős különböző értékeinek, döntéseinek, konfliktusainak, aktivitásának és hatásainak középpontba helyezése, és vita indítása a résztvevők véleményének és tapasztalatainak meghallgatásával.
- Egy biztonságos tér létrehozása, ahol minden résztvevő megoszthatja gondolatait, kérdéseit, véleményét, miközben tiszteletben tartja a különböző résztvevők különböző értékeit, véleményét.

- Ösztönözni a résztvevőket, hogy osszák meg saját hőseik történetét, és saját hőstetteiket a többiekkel, amelyek fejlesztik önértékelésüket és kapcsolatukat a csoport más tagjaival.
- Ösztönözni a résztvevőket az együttműködő, kreatív munkára (például rövid jelenetek, videók, írások készítése) mely során elsősorban azokra a történetekre és témákra összpontosítanak, amelyek számukra a legrelevánsabbak voltak, és amelyekhez kapcsolódóan üzeneteket szeretnének közvetíteni a csoporttagjaiknak vagy a tágabb társadalomnak (amelyet úgy biztosítottunk, hogy megosztottuk ezeket az alkotásokat a blogunkon).
- A résztvevők információkat kapnak a roma közösségekről, a színházak és a drámai hősök értékeiről és kihívásairól, megtalálják saját hőseiket és azt a lehetőséget, hogy saját maguk vagy más emberek számára hétköznapi hőssé váljanak. A nyílt beszélgetés, az együttműködés és a kreatív munka tapasztalatának szerzése – a közös siker. A megerősítő tapasztalatok fejlesztik a résztvevők önbecsülését, és fejlesztik a roma közösségekhez, az együttműködő, kreatív tevékenységekhez és általában az aktív állampolgársághoz való viszonyukat.

A módszerek alapján megtartott workshopok több száz fiatalhoz jutottak el Magyarországon és Belgiumban, a résztvevők többsége nagyon érdekesnek és inspirálónak találta azokat. Minden műhelyt két tréner tartott – az egyik lehetőleg roma, a másik nem roma, egyikük lehetőleg nő, míg a másik férfi – annak érdekében, hogy az eltérő etnikumok és nemek közötti együttműködésre inspiráló példát mutasson be. A trénernek részt vettek az trénerképzésen annak érdekében, hogy gazdag ismeretekkel rendelkezzenek a megvizsgált színdarabok háttéréről, és hogy workshopot tudjanak vezetni, bevonva a résztvevőket a beszélgetésekbe, az alkotásba és az önreflexióra ösztönözzék őket. A work-

shopok hossza 2 x 90 és 2 x 180 perc között alakult, előfordult, hogy a két részt egyben tartották meg, ám az is, hogy 1-2 hét telt el a két alkalom között. A résztvevők száma néhány alkalommal 10 alatt volt, az esetek többségében meghaladta a 20-at, míg az ideális létszáma 12 és 18 közötti.

Az alábbiakban bemutatjuk a 2 x 90-120 percre tervezett workshopok felépítését.

I. rész

1. Bevezetés – az oktatók bemutatkoznak és ismertetik a workshop központi kérdésfelvetését, rögzítik a résztvevőkkel a foglalkozás kerekeit, amelyet minden résztvevő elfogad; így biztosítva az alapot, hogy a workshopok sikeresek és élvezetesek legyenek.

2. A hősök brainstorming – minden résztvevő kap egy post-it-et, amelyre maximum 2-3 szót kell írnia, amelyek szerintük igazak a hősökre (milyenek, milyen a környezetük, mit csinálnak stb.) Minden résztvevő elmondja a nevét, azt, amit a postit-re írt a hőssel kapcsolatban, és egy közös flipchartra helyezik el őket. Ezután a trénerek vitát kezdeményeznek a közös vagy ellentétes pontokról, és további kérdéseket tesznek fel annak érdekében, hogy lássák a hős történetének fő állomásait – probléma / döntés / cselekvés / eredmény, hatás – amelyek minden hősré igazak.

3. Mesélünk a roma színházról, megbizonyosodunk arról, hogy a résztvevők mit tudnak róla (általában alig valamit), és kiemeljük, hogy bemutatunk néhány rövid videót.

4. 3-4 rövid videót vetítünk le különböző roma drámákat feldolgozó előadások fókuszjeleneteiről, a filmek eredeti nyelven, felirattal láthatóak.

5. Minden résztvevőnek ki kell választania a vetített videók közül egyet, és az ugyanazt választóknak együtt kell működniük, amikor elolvassák az adott darab további részleteit. A 3-4 kiscsoport tagjai összefoglalják a drámai hős történetét, véleményt formálnak arról, hogy a főszereplő hős-e vagy sem a számukra, és megfogalmaznak minden olyan dilemmát, kérdést vagy tágabb szempontot, amely felmerült bennük a színdarabbal kapcsolatban. A csoportmunka után az összes csoportnak be kell mutatnia a választott darabot, a drámai hőst és a kapcsolódó gondolatokat a többi csoport számára.

6. Az egyes előadások bemutatása, megbeszélése és az azokra való reflektálás után záró körben mindenki megoszthatja, hogy mi volt számára érdekes, elgondolkodtató a vizsgált drámákkal kapcsolatban.

II. Rész

1. Bevezetés – összefoglaljuk a fő szempontokat és az első részben felmerült gondolatokat, továbbá felhívjuk a figyelmet arra, hogy a drámai hősök története után most a saját történeteinkre fogunk koncentrálni. A tréner megosztja saját történeteiket – egyikük saját hőséről, a másik pedig saját hőstörténetéről mesél, és arra kéri a résztvevőket, hogy ők is osszák meg egymással személyes történeteiket.

2. Történetek megosztása – a csoport méretétől függően néha párok, néha kisebb csoportok osztják meg egymással a történeteiket, néha nagyobb körben folyik a történetek megosztása. Ezután a résztvevők eldönthetik, melyik történettel, témával szeretnének később dolgozni. Itt kis csoportokat alkotunk a feldolgozni kívánt témák, történetek alapján.

3. Kreatív munka – az összes kis csoport elkészíti az általa választott

történettel vagy témával kapcsolatos videót/írást/színházi jelenetet. Több eltérő történetet és témát is összekapcsolhatnak kreatív munkájuk során.

4. Végül bemutatják egymásnak az elkészített munkáikat, reflektálnak rájuk és megünneplik a közös sikert.

5. A zárókörben mindenki elmondja, milyen gondolatokat, érzéseket stb. visznek haza a workshopról.

9. A JÁTÉK SZEREPE A MÓDSZERÜNKBEN

Az első történelmi emlékek is arról szólnak, hogy minden korosztályú és kultúrájú embert vonzanak az eltérő típusú kreatív játékok. Az ókori Görögország olimpiáitól kezdve a mai, masszívan többjátékos online játékokig a játék továbbra is fontos eszköz az egymással és a világgal való kapcsolattartásban. Az ember folyamatosan visszatér hozzá. A játék révén olyan kihívásokkal teli helyzetekkel szembesülünk, amelyek rámutatnak korlátainkra, és amelyek révén átlépjük azokat, akár racionális cselekedetekkel vagy azáltal, hogy kijátsszuk őket a képzeletünk segítségével, és új gondolkodásmódokat alakíthatunk ki.

Számos próbálkozás született arra irányulóan, hogy ötletet merítse-
nek a modern játékokban található elemekből és struktúrákból. Nem csoda, hogy a játék ereje számos különböző területen és érdekszférában megtalálható, mint például az oktatás, a szórakozás, a művészet, a szocializáció, az aktivizmus, a tudomány és még sok más.

Különösen, amikor arról beszélünk, hogy a játék milyen hatással van a gyerekekre vagy a fiatalokra. Sok tanulmány azt mutatja, hogy a játéknak az a szerepe, hogy lehetővé tegye a gyermekek számára, hogy megtapasztalják a hatalom megszerzésének autonómiáját, amely segít nekik felfedezni a személyes és társadalmi kapcsolataikról való tudatosságukat, és világosabb képet kaphatnak a helyükről, amelyet egy csoporton belül be akarnak tölteni.

A játéknak számos pozitív hatása van, ezek közé sorolhatjuk az új dolgok kipróbálását, a képzelőerő és a problémamegoldó képesség fejlesztését. Teljesen kreatív folyamatnak tekinthető, ennek ellenére az érintett játékosok számára abszolút értelmes, és minden „mozzanata”

megalapozott okfejtésen alapul. Ez alapot biztosít a cselekvésen keresztüli (ön) megértéshez, és lehetővé teszi a társadalmi és érzelmi kapcsolatok tesztelését. A saját választások meghozatalának egyik katalizátora, ha a játék rugalmas szabályokkal rendelkezik és/vagy kreatív vagy művészi gyakorlatokon alapszik.

Játékhelyzetben könnyebb megvalósítani, valamint kijelenteni, hogy szeret, vagy nem kedvel valamit, illetve tudatosan meghúzni a határokat vagy megosztani a tereket. Az a tény, hogy a játszótéren meghozott döntéseknek nincs közvetlen következménye, arra készíti a játékosokat, hogy jobban megismerjék magukat. Ez a fajta tapasztalat támogatja a játékosokat abban, hogy proaktívak legyenek karakterük fejlesztésében és megerősítésében, saját hangjuk megtalálásában és kifejezésében másokhoz viszonyítva, illetve játékötleteik megvalósításában. A játék feletti autonómia arra is ösztönözheti a résztvevőket, hogy olyan új szerepekkel próbálkozzanak, amelyekhez nem szoktak, és ez az egyik leghatalmasabb élmény, amelyet a játék kiválthat.

A játék egy ego építő funkcióval is bír, amely segíti az önértékelés kialakulását. A résztvevők a játék keretein és az általuk meghatározott határokon belül érvényesíthetik személyiségüket. Ez megerősíti azt a biztonságos közeget, amelyben a résztvevők felfedezhetik és megérthetik, hogyan viselkednek, és hogyan helyezkednek el a csoportban vagy a csapatban. Ha a játék olyan feladatokat tartalmaz, amelyben van lehetőség saját magukra hivatkozni, ez is segítheti a résztvevőket, hogy tudatosan válasszák ki, hogyan akarnak megjelenni a többi tag előtt, megtalálják a mintákat abban, ahogyan látják és írják le magukat, rájönnek, hogy hajlamosak-e kisebbiteni vagy felnagyítani saját személyiségüket. A játék további hasznos tényezője, hogy segít a résztvevőknek az empátia gyakorlásában.

A játék és a szocializáció egymástól függ, tehát az öntudatosság mindig relációs formációként jön létre. Nagy csoportokban az önreferenciális játékok tökéletes alapot nyújthatnak a sztereotípiák és az előítéletek vagy előítéletes hozzáállás megtöréséhez azáltal, hogy a résztvevők közös jellemzőire, ügyeire épülnek.

A játékhelyzetek által biztosított rugalmasság és szabadság lehetővé teszi a résztvevők számára, hogy kivizsgálják, megértsék és teszteljék saját elképzeléseiket arról, hogy kik ők és kik szeretnének lenni, ezáltal felhatalmazza őket arra, hogy reflektáljanak és átalakítsák valóságukat, valamint újjáteremtsenek bizonyos, súlyos és számukra fontos helyzeteket.

Ezt az anyagot Illés Márton, Ursula Mainardi, Andrada Rosu, Sebastiano Spinella, Szegedti Tamás és Sonia Carmona Tapia írták.

Ez az anyag a Független Színház Magyarország (Nők a Jövőért Egyesület) koordinációjával, Az AllUN, a Rampa Prenestina és a Giuvlipen közreműködésével jött létre a '(Roma) Heroes in Theater, Education and in Everyday Life' projekt (2018-3-HU01-KA205-059854) keretein belül.

Az Európai Bizottság támogatása ezen kiadvány elkészítéséhez nem jelenti a tartalom jóváhagyását, amely kizárólag a szerzők álláspontját tükrözi, valamint a Bizottság nem tehető felelőssé ezen információk bármilyen felhasználásáért.

